

**ERVARINGEN VAN “ZUSTERSCHAP”  
IN EEN GLOBALISERENDE WERELD**

**UISG BULLETIN**

**NUMMER 171, 2020**

|                                                                                                                                                                                                     |           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>INLEIDING</b>                                                                                                                                                                                    | <b>2</b>  |
| <b>MIGRATIE-ERVARINGEN EN DE MENSELIJKE ONTWIKKELING<br/>VAN NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE BUITENLANDERS –<br/>DE MIMISCHE THEORIE VAN RENÉ GIRARD ALS<br/>OBSERVATIEPERSPECTIEF VAN HET FENOMEEN</b> | <b>4</b>  |
| <i>Dr. Angela Rinaldi</i>                                                                                                                                                                           |           |
| <b>HET INBEELDEND LEIDERSCHAP IN EEN GLOBALE GEMEENSCHAP</b>                                                                                                                                        | <b>24</b> |
| <i>Zr. Patricia Murray, IBVM</i>                                                                                                                                                                    |           |
| <b>ZUSTERS IN ZUSTERLIJKE COMMUNIE<br/>IN EN VOOR DE WERELD IN DE 21-STE EEUW</b>                                                                                                                   | <b>38</b> |
| <i>Zr. Anna Sánchez Boira, MHSFN</i>                                                                                                                                                                |           |
| <b>HET LEVEN VAN DE UISG</b>                                                                                                                                                                        | <b>48</b> |
| <b>SECRETARIAAT VAN DE UISG</b>                                                                                                                                                                     | <b>52</b> |

In dit nummer van het Bulletin willen wij een dramatisch aspect van het fenomeen van de gedwongen migraties van onze tijd van dichterbij behandelen: De zorg voor *niet-begeleide buitenlandse minderjarigen*.

De Kerk en het gewijde leven nemen het voortouw bij de *bescherming van minderjarigen en van kwetsbare volwassenen*. De zorg voor *niet-begeleide buitenlandse minderjarigen* maakt deel uit van deze bredere doelstelling, en is een zeer actueel fenomeen. Wij zijn van mening, dat het heel belangrijk is om dit fenomeen te kennen en te begrijpen, met name wat betreft de factoren die dit veroorzaken, waarbij tevens de verschillende perspectieven aan de orde moeten worden gesteld, van waaruit dit fenomeen bestudeerd en aangepakt kan worden.

Als vrouwen, bezitten wij een natuurlijk instinct voor de bescherming van de kleintjes, terwijl wij als gewijde vrouwen geroepen zijn om ons leven te ervaren als *“aanwezigheid van de barmhartigheid van Christus te midden van de mensheid”*, om aldus hoop te kunnen zaaien, en het nieuwe leven te kunnen brengen naar de plaatsen van armoede en marginaliteit, waarmee onze globaliserende wereld ons voortdurend visueel confronteert.

Als gewijde vrouwen, hebben wij dus veel te bieden aan onze lijdende mensheid, en dat doen wij samen, door het creëren van *zusterschap*, waarbij wij netwerken vormen van communie en samenwerking, die ons de kracht en de middelen verschaffen, en ons hoeden voor de verleiding om ver verwijderd te blijven van de wonden van Christus.

*“Soms voelen wij de verleiding om christenen te zijn, waarbij wij een voorzichtige afstand bewaren van de wonden van de Heer. Maar Jezus wil, dat wij de menselijke ellende met onze handen aanraken, dat wij het lijdend vlees aanraken van anderen. Hij wacht erop, dat wij afzien van onze persoonlijke en gemeenschappelijke schuilplaatsen, die ons in staat stellen om deze afstand te bewaren van de kern van het menselijk leed, tot aan het moment waarop wij echt het contact met het concrete bestaan van anderen accepteren, en de kracht van de zachtmoedigheid leren kennen. Wanneer wij dit doen, dan wordt ons leven schitterend gecompliceerd, en beleven wij de intense ervaring om volk te zijn, de ervaring om tot het volk te behoren”* EG, 270.

**Dr. Angela Rinaldi**

***Migratie-ervaringen en de menselijke ontwikkeling van niet-begeleide minderjarige buitenlanders.***

Kan men vanuit de invalshoek van de menselijke ontwikkeling, de migratie van *niet-begeleide minderjarigen* omschrijven als een diepgravend educatief proces. Een echt bewustzijn daarvan kan de personen die met dit fenomeen te maken hebben, ertoe aanzetten om het ontwikkelingsproces van minderjarigen in haar

integrale omvang te willen begrijpen. Het gaat hierbij om “een werkelijk transitieproces van minder humane levensomstandigheden naar humanere levensomstandigheden”, zoals Paus Paulus VI ons bevestigt. De migratie vertegenwoordigt dat bewegingsproces van minder humane levensomstandigheden naar humanere levensomstandigheden op fysiek, psychologisch en sociaal niveau. Dit ontwikkelingsconcept heeft een sterke invloed op de personen en op alle gebieden van de sociale structuur, tot aan een punt waarop de sociale actoren die zijn bevrijd van de mentaliteit van de “zondebok”, in staat zullen zijn om bij te dragen aan de ontwikkeling van zichzelf en van de maatschappij waarin zij leven.

**Zr. Patricia Murray, IBVM**

***Het inbeeldend leiderschap in een globale gemeenschap***

Onze gemeenschappen en congregaties zijn knooppunten van een veel groter weefsel van culturele, historische en economische dynamiek. Wat gebeurt in één deel van de wereld, of in één congregatie, dan wel in een deel van een congregatie, reflecteert het geheel, en spreekt namens het geheel. Met dat globale perspectief, beginnen wij ons te realiseren, dat de “luxueuze diversiteit” binnen het religieuze leven en onze verbondenheid over de wereld een betekenisvolle invloed kunnen hebben. De netwerken en de intercongregatieve projecten, die vandaag worden opgezet, verkondigen op profetische wijze de eenheid van het mensdom. De lokale mensen van Zuid-Soedan vragen aan de religieuzen die onder hen wonen, voortdurend “hoe zij erin slagen met vele stammen samen te wonen?” – ofschoon zij hen erg dankbaar zijn voor de vele wijzen waarop aan hun noden tegemoet werd gekomen. Dat is de reden waarom het belangrijk is samen te werken – ook met de anderen – opdat ons wordt geleerd hoe wij intercultureel kunnen leven, waarbij wij vooroordelen en racisme kritisch beoordelen, alsmede onze ethnocentrische houdingen en gedragingen.

**Zr. Anna Sánchez Boira, MHSFN**

***Zusters in zusterlijke communie in en voor de wereld in de 21-ste eeuw***

*Zusterlijke* communie in het vrouwelijke apostolische religieuze leven, is een profetisch teken. De charisma's in de communie zijn een uitdrukking van het welzijn dat het Evangelie ons brengt, en van het mysterie van Christus, wat elk instituut is geroepen om te verkondigen via, de genade van de Geest. God evangeliseert met ons en door ons. Nu is dit de uitdaging van het apostolische leven: om in de wereld te leven als zusters en broeders, terwijl men door de communie van de charisma's het Evangelie verkondigt, en dit geloofwaardig maakt voor onze tijd.

# MIGRATIE-ERVARINGEN EN DE MENSELIJKE ONTWIKKELING VAN NIET-BEGELEIDE MINDERJARIGE BUITENLANDERS – DE MIMISCHE THEORIE VAN RENÉ GIRARD ALS OBSERVATIEPERSPECTIEF VAN HET FENOMEEN

Dr. Angela Rinaldi

*Dr. Angela Rinaldi is de schrijfster van het boek “Aan de zijde van de kleintjes. Kerken seksueel misbruik”, uitgegeven door “La Meridiana” (2018). Zij heeft haar proefschrift in “de sociale leer van de Kerken en de sociale ethiek”, met als titel “De niet-begeleide minderjarige buitenlanders in Italië: subsidiaire samenwerking en bescherming van de menselijke persoon”, verdedigd aan de Pauselijke Gregoriaanse Universiteit te Rome. In 2016 heeft zij een licentiaat “sociale ethiek” gehaald aan dezelfde universiteit. En eerder, in 2014, heeft zij het doctoraal “ontwikkelingswetenschappen en internationale samenwerking” met goed gevolg afgelegd aan de Universiteit “La Sapienza” te Rome.*

*Vanaf 2013 werkt zij reeds aan “het Centrum voor kinderbescherming” (CCP) van de Gregoriaanse Universiteit, als onderzoeksassistente en verantwoordelijke voor het beheer van het platform “online-onderwijs” van het CCP.*

*Origineel in het Italiaans*

## 1. Inleiding

De aanwezigheid van *niet-begeleide minderjarigen* (die in het vervolg *alleenstaande minderjarigen* of MSNA's worden genoemd) is een interessant aspect van het fenomeen van de gedwongen migratie in onze tijd. Het betreft minderjarigen die alleen emigreren, zonder dat zij terug kunnen vallen op aanwezige volwassenen als referentiepunt; zij zijn afkomstig uit verschillende landen, en zij hebben verschillende en zeer complexe achtergronden: zij besluiten om te emigreren vanwege oorlogen, armoede, discriminatie en geweld, en willen de ontwikkelde landen bereiken, om daar voor zichzelf een betere toekomst op te kunnen bouwen.

Om dit fenomeen in te leiden, zou het nuttig kunnen zijn om de stappen uiteen te zetten, die in enkele documenten van de Verenigde Naties op het gebied van de *niet-begeleide minderjarigen* zijn gezet.

Het eerste document betreft de VN-Conventie voor de Rechten van Kinderen en Jeugdigen. In de Inleiding van dit document wordt het volgende vastgesteld: “De niet-volwassenen moeten, met het oog op een harmonieuze en complete ontwikkeling van hun persoonlijkheid, opgroeien in een familiale omgeving, in een gelukkige, liefdevolle en

begripvolle sfeer [ ...]; de niet-volwassenen moeten volledig worden voorbereid op hun individuele leven in de maatschappij, en worden opgevoed in de geest van de idealen die werden vastgelegd in het Handvest van de Verenigde Naties, in het bijzonder in een geest van vrede, waardigheid, tolerantie, vrijheid, gelijkheid en solidariteit [...].<sup>1</sup>

Vanuit deze basis geven de Verenigde Naties in hun *Algemeen Commentaar n.6* (2005), dat gaat over *de behandeling van gescheiden en niet-begeleide minderjarigen buiten hun land van herkomst*, een officiële definitie van *de niet-begeleide minderjarige*: Dat is “een minderjarige [...] die is gescheiden van de eigen ouders en van andere familieleden, en die niet onder de voogdij staat van een volwassene, die volgens de wet of volgens het gewoonterecht daarmee is belast”.<sup>2</sup>

Wij richten ons in dit artikel dus op de minderjarigen, die kwetsbaar zijn vanwege hun levensomstandigheden, zowel in hun landen van herkomst als gedurende hun emigratieproces: zij emigreren *alleen* of samen met volwassenen die gewelddadig kunnen zijn of kunnen profiteren van hun kwetsbaarheid en hun eenzaamheid.

Omdat de internationale gemeenschap het belang erkent van de bescherming van minderjarigen en van *alleenstaande minderjarigen*, kunnen wij enkele ethische en praktische principes benadrukken, die de Verenigde Naties hebben opgenomen in hun *Algemeen Commentaar n. 6*: de legale verplichtingen van de deelnemende landen, het principe van de niet-discriminatie, het principe van *refoulement*,<sup>3</sup> het recht van de minderjarigen om hun eigen visie tot uitdrukking te brengen, en het recht op leven, op overleving en op ontwikkeling.

Al deze principes kunnen, om zo te zeggen, worden samengevat in het principe van *het beste belang* ofwel *het hogere belang* van de minderjarige, dat tot uitdrukking wordt gebracht in artikel 3 van de *VN-Convention voor de Rechten van Kinderen en Jeugdigen*: In alle besluiten over kinderen, waarvoor de publieke of particuliere sociale instituties, de rechtbanken, de administratieve autoriteiten of de wettelijke organen verantwoordelijkheid dragen, moet het hogere belang van het kind op de eerste plaats staan. De deelnemende Staten verplichten zich ertoe om aan kinderen de bescherming en de noodzakelijke zorg voor hun welzijn te verzekeren [...].<sup>4</sup>

Op dit punt aangekomen, en gelet op haar ethische en sociale belang, moet dit fenomeen worden bestudeerd vanuit verschillende invalshoeken, opdat het wetenschappelijke debat in dit kader wordt verrijkt, en men nieuwe elementen kan aanbieden ter overdenking, aan wie zich bezighoudt met die vraagstukken in de verschillende landen, gericht op een handelen, dat eindelijk gevrijwaard zal zijn van elke vorm van geweld.

Gezien het politieke gewicht van dit fenomeen, zou het nuttig kunnen zijn om zich te concentreren op de verschillende aspecten en geschillen op dit gebied. Niettemin, richten de doelstellingen van het voor u liggende artikel zich met name op de mogelijkheid om een korte wetenschappelijke analyse te maken van het fenomeen van de MSNA's, die onder meer gebruik zal maken van de mimische theorie van René Girard, die ter observatie zal dienen en een verrijkte analyse zal kunnen aanbieden van enkele fundamentele ethische principes, waarover in het onderstaande gesproken zal worden.

Tussen de verschillende observatieperspectieven, kan in dit geval de mimische theorie van René Girard nuttig blijken, ondanks het feit dat deze onderwerp van kritiek is geweest, en nog steeds is, van verschillende wetenschappers, die hier niet aan de orde

zullen worden gesteld, zolang het mogelijk blijkt te antwoorden op de voornoemde onderwerpen die voortkomen uit de observatie van het probleem: mijn voorstel is om een relatie te vinden tussen enkele aspecten van de theorie van Girard, die reeds werden opgesomd door Michael Kirwan, en de fasen van het migratieproces van de MSNA's.

Terwijl wij daarbij gericht blijven op het principe van het "recht op leven, op overleving en op ontwikkeling", dat in praktische termen het principe van de menselijke waardigheid tot uitdrukking brengt, kunnen wij stellen, dat de migratie van *alleenstaande* minderjarigen een grote belangrijkheid aanneemt, als menselijk, educatief proces, en dat de integrale structuur en de complexiteit hiervan in dit kader nader moet worden beschouwd.

Men kan dus met dit werk aanvangen, daarbij steeds denkend aan het principe van de menselijke waardigheid met betrekking tot de migratie-ervaringen van de MSNA's, die als nauw verbonden wordt beschouwd aan de menselijke ontwikkeling van de persoon in het kader van de sociale leer van de Kerk, die met name wordt uiteengezet in de Encyciek van Paulus VI, *Populorum Progressio*. Verder zou men het gebruik van de mimische theorie van Girard kunnen verrijken, door een beroep te doen op het integraliteitsprincipe van de menselijke ontwikkeling, als ethische steun aan de voor u liggende studie, samen met enkele theorieën van de sociale wetenschappen, welke in staat zijn om hieraan elementen toe te voegen, die belangrijk zijn om het ontwikkelingsproces van minderjarigen zo goed mogelijk te begrijpen.

## 2. "Niet-begeleide minderjarigen" en het mimisch verlangen

Voor een goed begrip van het fenomeen van de *niet-begeleide minderjarigen*, zou men zich eerst moeten richten op de oorzaken van hun migratie, en deze moeten analyseren met betrekking tot de eerste component van de theorie van Girard: het *mimisch verlangen*, wat aan de orde wordt gesteld in het werk *Geweld en Heilig*.

Aan de basis van het migratieproces liggen de zogeheten stimulerings- en aantrekkingsfactoren (*the push and pull factors*). De eerstgenoemde factoren brengen de migranten ertoe om de eigen landen en de eigen families te verlaten: oorlogen, conflicten, armoede, discriminatie, sociale verwoesting. De laatstgenoemde factoren maken van het aankomstland een "aantrekkingspool"; De eerste MSNA's die aankomen op het "rijke continent", kunnen bijdragen aan het vertrek van de anderen door het sturen van positieve *feedback* over het betere leven, dat zij nu leiden – en dat zij in sommige gevallen denken te kunnen leiden – in het nieuwe land.<sup>5</sup>

Deze theorie van de stimulerings- en aantrekkingsfactoren heeft haar oorsprong in de jaren zestig, wanneer Everett Lee zijn *migratietheorie* formuleert, waarvoor in zijn studie naar de oorzaken van migratie vier typen factoren worden beschouwd: de factoren gebonden aan het land van herkomst, de factoren gebonden aan het aankomstgebied, de mogelijke obstakels en de persoonlijke factoren. Al deze factoren reageren van persoon tot persoon op verschillende wijze, omdat eenieder verschillende reacties kan hebben op verschillende situaties.<sup>6</sup>

Kijkend naar de Europese migraties, passeren de MSNA's die in Europa arriveren met name Italië, het eiland Malta, Griekenland en Spanje, en zijn vooral afkomstig uit de Afrikaanse landen, Oost-Europa en het Midden-Oosten, waaronder Egypte, Nigeria, Albanië en Afghanistan, daartoe gestimuleerd door motivaties van verschillende aard:

a) De Egyptische minderjarigen vertrekken naar Europa door conflicten en armoede. Van 2010 tot 2011 heeft Egypte de “Arabische Lente” gekend, die heeft geleid tot ernstige sociale, politieke en economische instabiliteit, verergerd door beperkingen in de vrijheid van meningsuiting en van vereniging, door willekeurige arrestaties, economische crisis en armoede.<sup>7</sup> Dit alles heeft geleid tot een hoog percentage schoolverlaters en een groot aantal verplaatsingen van Egyptische minderjarigen naar Europa met het doel om werk te vinden, waarmee zij hun thuisgebleven familie zouden kunnen helpen.

b) De Nigeriaanse minderjarigen zijn vooral van het vrouwelijke geslacht – meisjes en jonge vrouwen – die in meerderheid slachtoffers zijn van de mensenhandel. Gedurende de laatste jaren heeft Nigeria een diepe economische crisis doorgemaakt, die werd begeleid door een menselijke crisis, een grote voedselschaarste, en een hoog sterftecijfer. De *niet-begeleide Nigeriaanse minderjarigen* komen uit de meest rurale zones van het land, zijn vrijwel allen analfabetes, en ondergaan verschillende vormen van misbruik en geweld, die op hen worden gepleegd door mensenhandelaren, die veelal lid zijn van hun eigen families.<sup>8</sup>

c) De MSNA's van Albanië vertrekken vanwege de sociale verwoesting, en de politieke en economische onzekerheid in hun land. Volgens *Amnesty International*, zijn de maatregelen die worden genomen ter bescherming van vrouwen en meisjes die geweld in de families ondergaan, onvoldoende: velen van hen worden het slachtoffer van mensenhandel voor de prostitutie, en “vele niet-begeleide minderjarigen en gezinnen met kinderen worden gevangen gezet in detentiecentra voor illegale immigranten, die gedeporteerd moeten worden”.<sup>9</sup>

d) De Afghaanse minderjarigen zijn slachtoffers van terrorisme, oorlogen, discriminatie en ondervoeding; zij hebben een zeer laag opleidingsniveau en lijden onder een gebrek aan sociale veiligheid. Om deze redenen, leggen veel Afghaanse families een eerste migratietraject af naar buurlanden als Pakistan, waar de discriminatie hevig is. In Pakistan worden de Afghaanse jongeren bijv. niet toegelaten op de hogere onderwijsinstellingen, vanwege hun etnische afkomst, en daardoor worden zij ertoe aangezet om naar Europa te emigreren, met name naar Engeland, België en de Scandinavische landen, waar al groepen landgenoten aanwezig zijn, die hulp kunnen bieden bij de integratie van de minderjarigen en bij de inschrijving aan onderwijsinstellingen aldaar, waar geen enkele vorm van discriminatie bestaat.<sup>10</sup>

Een ander deel van de wereld, dat wordt geraakt door de bewegingen van *niet-begeleide minderjarigen*, is het Amerikaanse continent. Minderjarigen, afkomstig uit enkele landen van Midden-Amerika, proberen hier de Verenigde Staten binnen te komen, door haar grens met Mexico te overschrijden. Deze landen zijn met name El Salvador, Honduras en Guatemala.

a) De minderjarigen van El Salvador vluchten uit een gewelddadige context, waar het gemiddeld aantal moorden het hoogste bedraagt van de hele wereld, en de georganiseerde misdaad zeer sterk is vertegenwoordigd. In vele gevallen wordt hun reis onderbroken, omdat zij door Mexico of op de grens met de Verenigde Staten worden teruggestuurd. Vele jongeren vluchten voor criminele bendes, en hopen in de Verenigde Staten te kunnen studeren.<sup>11</sup>

b) De MSNA's die uit Honduras komen, zijn gedwongen te vertrekken door het hoge percentage gewelddelicten, gepleegd door de georganiseerde misdaad en door

veiligheidstroepen, gedurende verkiezingsconflicten. Daardoor, en door de om zich heen grijpende armoede, vertrekken de minderjarigen – alleen of met hun families – naar Mexico en naar de Verenigde Staten, op zoek naar een betere toekomst.<sup>12</sup>

c) Ook de minderjarigen uit Guatemala verlaten hun land door het hoge percentage gewelddelicten, door de sociale ongelijkheid en door de corruptie. Volgens *Amnesty International*, was tussen 2017 en 2018 de groep MSNA's afkomstig uit Guatemala, van de geweigerde mensen aan de grens met de VS, de grootste.<sup>13</sup> Een ander probleem, wat de mensen uit Guatemala delen met de andere boven genoemde groepen uit Midden-Amerika, is het gebrek aan goede normen en een goede praktische afhandeling van hun terugkeer naar het vaderland. Heel vaak worden de geweigerde *alleenstaande* minderjarigen aan de grens met de VS gearresteerd, en onder dwang teruggestuurd zonder enige bijstand gedurende hun terugreis, en zonder enige hulp bij het herintegratieproces in hun landen van herkomst.

Die praktijken verschillen van de procedures die in de Europese Unie worden toegepast: in elk geval op papier, heeft de Europese Unie in de loop van de jaren normen opgesteld voor de zogeheten *assistentie bij de vrijwillige terugkeer*. Deze wordt toegepast na diepgaand onderzoek van de gezinssituatie, en schept de mogelijkheid voor de minderjarigen om met hun familie te worden herenigd en te worden geholpen bij het herintegratieproces in het land van herkomst.

Verder wordt in het Amerikaanse geval, en ook door enkele Staten van het Europese continent, de verplichting om af te zien van de detentie van minderjarigen, niet gerespecteerd. Volgens UNICEF werden in 2015 “ongeveer 35.000 minderjarigen – meer dan de helft van de *niet-begeleide* minderjarigen – in detentiecentra van Mexico en de Verenigde Staten opgesloten”.<sup>14</sup> UNICEF stelt, dat in 2014 de Verenigde Staten een politiek van detentie van migranten hebben toegepast, inclusief van vrouwen en van minderjarigen, die in de praktijk verschillende maanden in speciaal opgezette detentiecentra verbleven, waardoor er een verhoogd risico ontstond op geweld, verkrachting en mishandeling van kinderen en jongeren. Voor minderjarigen bestaan er ook centra en procedures voor het verrichten van een asielaanvraag. Maar die stappen blijken erg lang te zijn, en garanderen de minderjarigen, en vooral de *alleenstaande* minderjarigen, geen positieve uitslag die leidt tot een werkelijke integratie in het aankomstland; en dus ook op die wijze vergroot men het gevaar dat zij het slachtoffer worden van misbruik en geweld, nadat zij uit de centra zijn uitgewezen.<sup>15</sup>

Bovendien is het zo, dat ook in de gevallen dat aan de MSNA's die zijn uitgewezen, wordt toegestaan een legaal proces te voeren om hun gelijk te halen, hen niet altijd de mogelijkheid wordt geboden om te worden vertegenwoordigd door een advocaat. Er zijn advocaten en experts die op *pro bono*-basis werken, maar zonder een werkelijke vertegenwoordiging in de rechtbank, is de mogelijkheid om aan deportatie te ontkomen slechts zeer gering.<sup>16</sup> Het Amerikaanse systeem blijkt dusdanig verzadigd, dat de minderjarigen vaak jaren moeten wachten, voordat zij voor een rechter mogen verschijnen. In die periode kan, ingevolge de Amerikaanse wetten, aan velen van hen geen toegang worden gegarandeerd tot de gezondheidszorg, de openbare voorzieningen en het onderwijs.<sup>17</sup>

Na deze korte uitweiding over de bijzondere situatie in de landen van herkomst, kunnen we onszelf afvragen: Hoe is het mogelijk om het *mimisch verlangen* van de MSNA's te verklaren? Volgens de theorie van Girard, is het *mimisch verlangen* iets wat

haar oorsprong vindt in een min of meer onbewuste *imitatie* van de ander, die op zijn beurt als model wordt genomen, en als bemiddelaar tussen de persoon en datgene wat wordt verlangd. We kunnen zeggen, dat bij de *niet-begeleide minderjarige* het eigen migratieproces aanvangt – in eerste instantie op onbewuste wijze – door middel van imitatie van land- en leeftijdgenoten die al eerder vertrokken waren, en hem hebben laten weten in het nieuwe land alles gevonden te hebben, wat zij ervan verwachtten. Zonder de imitatie kwalitatief te willen beoordelen – die volgens Girard noch positief noch negatief is – en alleen gelet op datgene wat de MSNA's imiteren en niet imiteren, kunnen we toch een “positieve imitatie” observeren, die zich baseert op de keuze tot imitatie van landgenoten, die zich laten leiden door de zo vurig gewenste betere levenscondities, die vóór hen reeds door anderen zijn bereikt. In het geval van de minderjarigen die op de vlucht zijn voor oorlogen en terrorisme, bijvoorbeeld, constateert men een “positieve imitatie” van de MSNA's, die op zoek zijn naar gunstige mogelijkheden om te kunnen overleven, hetgeen de *Conventie voor de Rechten van Kinderen en Jeugdigen* beschouwt als een fundamenteel recht van minderjarigen. Als we kijken naar de *alleenstaande* minderjarigen, die migreren vanwege economische oorzaken, dan constateren we hun grote inzet die erop is gericht om hun ouders te imiteren, die op hun kinderen het gewicht en de verantwoordelijkheid hebben gelegd om voor hun familie te zorgen. Aldus, arriveren de MSNA's in het rijke continent – Europa of Noord-Amerika – en beginnen daar te werken, ook wanneer dit uitbuiting betekent, om het geld naar hun families te kunnen sturen, die in het herkomstland zijn gebleven.

Een andere vorm van imitatie bestaat tussen de slachtoffers van de mensenhandel, en doet zich voor vanwege het feit, dat de jongens en de meisjes die *alleen* op reis zijn, vaak als enig “referentiepunt” hun uitbouter hebben. In het geval van de uitbuiting van Nigeriaanse meisjes, buiten enkele slachtoffers van prostitutie, die volwassener zijn dan de anderen, de “nieuwe slachtoffers” uit om aldus méér geld te kunnen verdienen, om hun schuld bij de uitbouter in kortere tijd af te kunnen lossen. Door hun eigen handelaren te imiteren, leren zij op hun beurt om uitbuiters te worden.

Er kunnen tevens twee vormen van “negatieve imitatie” worden aangewezen: de eerste betreft het integratieproces in het bestemmingsland. Daar waar het systeem functioneert en in staat is om de rechten van de minderjarigen te laten respecteren – wat betreft bijvoorbeeld de schoolplicht en de documentenplicht – besluiten de MSNA's om hun landgenoten die zich aansluiten bij het uitbuitingscircuit, om meer geld te kunnen verdienen in plaats van naar school te gaan en zich in de nieuwe maatschappij te integreren, niet te imiteren. De tweede vorm betreft de landgenoten die thuisblijven, en aldus de mogelijkheid verliezen om te emigreren naar een rijker land. Indien wij de situatie dieper analyseren, dan constateren wij de weigering van vele MSNA's om in hun eigen landen te blijven; men kan stellen, dat velen van hen zich niet willen aanpassen aan verkeerde sociale en politieke levenssystemen, waarin de fundamentele rechten, in termen van menselijke, familiale en sociale veiligheid, niet worden gerespecteerd. De minderjarigen besluiten om het systeem niet te imiteren, in tegenstelling tot anderen – hun familie, hun vrienden en hun landgenoten – die wel in het land blijven.

Het zou interessant kunnen zijn om een empirische studie uit te voeren, om te kunnen ontdekken of er echte rivaliteiten bestaan tussen de MSNA's, en welke deze dan zijn, door het interviewen van enkelen van hen met betrekking tot de relaties met hun landgenoten en hun vrienden. Als het echter waar is, dat het vraagstuk van de *niet-begeleide*

*minderjarigen* vele landen van de wereld betreft, dan zou het in dit kader nuttig kunnen zijn, om ons te richten op de personen die het meest betrokken zijn bij de uitbuiting van minderjarigen die *alleen* reizen: de handelaren en al diegenen die deel uitmaken van het systeem van de mensenhandel. Men zou op diepgaande wijze de collaboraties en de rivaliteiten kunnen bestuderen, als relaties tussen de actoren die handelen tegen het welzijn van de minderjarigen gedurende het migratieproces en na hun aankomst, hetgeen deel uitmaakt van het educatieve proces dat de minderjarigen doormaken op hun weg naar hun menselijke ontwikkeling.

Volgens de gegevens die door de Verenigde Naties zijn verstrekt, bedroeg van het totaal aan slachtoffers van de mensenhandel in 2016 het percentage kinderen ongeveer 30 %. Van deze 30% bestond 23% uit meisjes en 7% uit jongens.<sup>18</sup> Verder bestaan er verschillende vormen van uitbuiting waarvan minderjarigen het slachtoffer zijn: mensenhandel voor de seksuele uitbuiting, mensenhandel voor uitbuiting als werkslaven, en mensenhandel voor andere doelen, zoals voor de handel in menselijke organen. Volgens de Verenigde Naties, is 72% van de meisjes het slachtoffer van de seksuele uitbuiting, wordt 21% gebruikt voor dwangarbeid, terwijl 7% is bestemd voor andere doelen; Van de jongens is 27% het slachtoffer van de seksuele uitbuiting, wordt 50% gebruikt voor dwangarbeid, en is 23% bestemd voor andere doelen (2016).<sup>19</sup>

De situatie van de minderjarige slachtoffers van de mensenhandel wordt verder verslechterd door het feit dat zij té vaak zijn gebonden aan de uitbuiters door relaties en familiebanden: dat heeft ernstige gevolgen voor het leven en voor de menselijke ontwikkeling van de minderjarigen.

Om al deze redenen is het van belang om zich te concentreren op de identiteit van de handelaren, opdat het fenomeen waarover wij spreken beter kan worden gekend. *Save The Children* geeft in het rapport *Young Invisible Enslaved. Children Victims of Trafficking and Labour Exploitation in Italy* (Jonge onzichtbare slaven. Kinderen de slachtoffers van mensenhandel en werkexploitatie in Italië) “het profiel van de Europese uitbuiters”: twee op de drie zijn mannen van 35 jaar; 30% komt uit Roemenië, 29% uit Nigeria, 16% uit Albanië, 16% uit Italië en 9% uit Bulgarije, Servië, China en Marokko.<sup>20</sup> Volgens deze NGO betreft het hier een echte en ware “lopende band productie”, die zich kan ontwikkelen door het bestaan van een groot aantal klanten in de Europese landen. De verhalen van de minderjarigen, die het slachtoffer zijn van de mensenhandel, bevestigen dat elke persoon zijn of haar eigen rol vervult binnen dat “lopende band systeem”, wat dus ook echt een onvervalst systeem is.

Om een voorbeeld te geven, is het criminele netwerk tussen Nigeria en Italië georganiseerd volgens verschillende fases, die worden gekenmerkt door de aanwezigheid van personen met een precieze rol in dat systeem:

1. “Het ronselen in Nigeria”: de centrale figuur is hier de “ronselaar”, die het meest van de keren deel uitmaakt van de groep familieleden van het slachtoffer; deze organiseert de eerste fases van de reis naar Niger en naar Libië.
2. “Het transport in Libië”: de slachtoffers worden verkocht aan misdadigers met een uiteenlopende nationaliteit, en worden opgesloten in doorgangshuizen.
3. “De passage van de slachtoffers naar de doorgangshuizen tussen Libië en Italië”: de *mamans* kopen de slachtoffers in de doorgangshuizen, en organiseren hun reis naar Europa.
4. “De aankomst in Italië”: de *controleurs* en de *korporaals* zijn aanwezig in de aankomsthavens, zij “informerende handelaren over de aankomst van de slachtoffers”

en geven hen instructies hoe zij de controles moeten omzeilen gedurende het identificatieproces.

5. “Het leggen van de contacten door de korporaals met de *mamans* in de opvangcentra”.
6. “Het geven van de juiste impulsen om uit deze structuren te vluchten”, zodat de slachtoffers onzichtbaar en niet opspoorbaar worden gemaakt.
7. “De overbrenging naar de steden, waar de uitbuiting zal plaatsvinden”.<sup>21</sup>

Zoals uit het bovenstaande blijkt, en men ook kan lezen in de verschillende officiële rapporten van de Verenigde Naties, van de institutionele agentschappen en van de NGO's, heeft het systeem een *business* ontwikkeld, dat alle belangrijke actoren op een bepaalde sleutelpositie plaatst, die fundamenteel is voor het succes van de uitbuitingsoperaties en voor de overleving van het hele systeem: we kunnen hierbij spreken over “*black men*”, faciliteitenscheppers, “*passeurs*”, misbruikers, handelaren en bootlieden. Omdat zij deel uitmaken van een *business*, ontstaat er tussen de verschillende actoren een competitie om op een hoger en belangrijker niveau in deze productieketen te worden geplaatst.

Dit kan ook de minderjarigen zelf betreffen. Zoals eerder gezegd, ook de minderjarige slachtoffers van de mensenhandel kunnen een rol in deze productieketen veroveren: “De uitgebuite meisjes op straat kunnen de carrière van de *maman* in de productieketen van de uitbuiting beschouwen als een waardevolle mogelijkheid tot financiële onafhankelijkheid en succes”.<sup>22</sup> Op deze wijze worden degenen die eerst slachtoffers waren, dan ook uitbuiters, waarbij zij het verdiende geld in de criminele *business* investeren: “het worden *baby-mamans* [...], die de meisjes op straat controleren en beheren, in naam van diezelfde organisaties die hen eerder zelf uitbuiten”.<sup>23</sup>

Het thema van de MSNA's is een probleem met een centraal belang op sociaal, cultureel, politiek en economisch niveau. De uitdaging is om méér te weten te komen van dit fenomeen, en dit vervolgens wetenschappelijk te onderbouwen zonder vooroordelen.

### 3. Het mechanisme van de “zondebok”

De verdieping van de verschillende problematieken, die zijn gebonden aan het verschijnsel van de *niet-begeleide minderjarigen* schept steeds opnieuw nieuwe gelegenheden tot openbare politieke discussies, met name in de bestemmingslanden. Heel vaak wordt de aankomst van migranten en hun onderbrenging in structuren omschreven in termen van “urgentie”, zodat de publieke opinie en de politieke partijen het fenomeen van de migratie niet meer zien als een positieve gelegenheid, maar als een echt en werkelijk probleem. Bovendien stimuleren nationalistische partijen in sommige landen de vorming van een publieke opinie die zich vijandig opstelt ten aanzien van de aanwezigheid van buitenlanders: er bestaan zelfs gevallen, waarin de burgers zich bedreigd voelen door het “vervalste aantal” immigranten, en deze worden dan op onjuiste wijze opgevat als een bedreiging voor het sociale welzijn. In dit kader worden migranten vaak geassocieerd met ziektes, vervuiling, criminaliteit, crisis op de arbeidsmarkt en maffia. Door deze dynamiek verspreidt zich vervolgens de overtuiging dat de aanwezigheid of de afwezigheid van migranten nauw verbonden is met de sociale veiligheid van een land. Heel vaak voeren, in het kader van deze bestaande publieke opinie, de kandidaten voor politieke functies met opzet *haattoespraken*, die gedurende de verkiezingscampagnes uitermate nuttig blijken. Juist omdat er, zoals gezegd, politiek misbruik van de migratie wordt gemaakt voor de vorming van de publieke opinie, vormt de migratie zich daardoor om tot een “politiek probleem”.

Op dit punt aangekomen, kunnen wij even stil gaan staan bij de beschouwing van het fenomeen vanuit de invalshoek van de mimische theorie van Girard. Een tweede component van deze theorie is namelijk het *mechanisme van de zondebok*: door de rivaliteit tussen de actoren, die te wijten is aan de beperkte beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen, zoals boven beschouwd met betrekking tot de handelaren en de uitbuiters van de slachtoffers van de mensenhandel, begint een strijd van iedereen tegen iedereen, die de vrede en het dagelijks leven van de gemeenschap bedreigt. We kunnen deze dynamiek ook bekijken vanuit de invalshoek van het vormingsproces van de publieke opinie ten aanzien van de immigranten.

Vele wetenschappers hebben de wijze waarop de publieke opinie wordt gevormd, verdiept. Deze kan worden “vervormd” via een vervormd idee over het migratiefenomeen, alsmede worden “gevoed” door middel van de politieke retoriek. In dit kader, en in het licht van de recente politieke gebeurtenissen in Europa en op het Amerikaanse continent, zou het interessant en belangrijk kunnen zijn om de actoren en de politieke groeperingen, die bijdragen aan de vorming – of aan de misleiding – van de publieke opinie, op een diepgaande wijze te gaan beschouwen. Maar dit zou dan wel een afwijking betekenen van de doelstellingen van deze studie.

Walter Lippmann heeft de dynamiek van de vorming en de misleiding van de publieke opinie bestudeerd, uitgaande van het feit, dat deze een cognitieve basis heeft: de leiders van de publieke opinie beoordelen de personen op basis van vooraf gedefinieerde categorieën en op basis van hun eigen belangen.<sup>24</sup> Aldus is de publieke opinie “enerzijds het product van inbeeldingen of van mentale schema’s die de personen voor zichzelf vormen met betrekking tot de sociale werkelijkheid”,<sup>25</sup> en wordt deze anderzijds gekenmerkt door vervormde beelden van de werkelijkheid, dat wil zeggen door stereotypes, die het vormingsproces van de publieke opinie zelf blokkeren, en deze in feite vervormen. Daarom worden buitenlanders heel vaak gezien door een bril met een door deze stereotypes beperkt gezichtsvermogen, die afwijkt van de werkelijkheid.

Het idee van de migrant als zondebok kan zich ontwikkelen met betrekking tot vraagstukken van de nationale veiligheid, waarbij het idee wordt gevoed dat minder immigranten overeenstemmen met een hogere veiligheid. We bevinden ons hier geplaatst tegenover wat Paus Franciscus aanduidt als “de globalisering van de onverschilligheid”, gedefinieerd als het product van het hedendaagse individualisme: volgens de Paus “worden in deze optiek de migranten, de vluchtelingen en de slachtoffers van de mensenhandel het embleem van de uitsluiting”.<sup>26</sup>

Alhoewel de volwassen en de minderjarige migranten niet verantwoordelijk zijn voor de crisis van de nationale veiligheid, wordt de publieke opinie ertoe aangezet om hen als zondebokken te beschouwen: indien zij uit de gemeenschap zouden kunnen worden verwijderd, dan zou de vrede en de rust kunnen terugkeren, want zij dragen de schuld van de bedreiging van de sociale vrede, omdat zij de arbeidsmarkt verarmen, de schoolbanken inpikken, alsmede andere hulpbronnen van de burgers: zij zijn anders dan wij, buitenlanders, en daarom moeten zij uit de maatschappij worden verwijderd. Paus Franciscus zegt hierover: “dat zij worden beladen met een negatief oordeel, dat hen beschouwt als de wortel van het sociale kwaad”.<sup>27</sup>

De consequenties van deze houding zijn heel betekenisvol. Op sociaal niveau kan op deze wijze geen werkelijke en positieve integratie plaatsvinden van de *niet-begeleide*

*minderjarigen*, die juist zouden moeten worden beschouwd als een nieuwe bron. Alhoewel de publieke opinie “denkt”, dat wanneer deze minderjarigen uit de maatschappij zouden worden verwijderd, de hele sociale situatie daardoor zou verbeteren, is de werkelijkheid anders: het is daarom goed, dat wij eraan vasthouden, dat de integratieprocessen van minderjarigen (en van migranten in het algemeen) zich op gelijke voet ontwikkelen met de menselijke ontwikkeling in een maatschappij.

Bovendien, zegt René Girard, is er een belangrijk element, dat de nieuwe “gewelddadige vrede” betreft, welke wordt gerealiseerd wanneer er iemand wordt uitgesloten. Deze is gewelddadig, omdat deze zich baseert op de leugens over de schuld van de migranten, en omdat deze op fysiek en sociaal-psychologisch niveau schadelijk is voor de minderjarigen, en hen opnieuw tot slachtoffers maakt. De MSNA’s zien, dat hun sociale *structuur* wordt afgebroken door deze houding van de publieke opinie: indien minderjarigen vanuit sociaal oogpunt niet worden geaccepteerd, dan heeft hun menselijke ontwikkeling hieronder te lijden.

Via het mechanisme van de zondebok, heeft de gemeenschap de neiging om zichzelf als “goed” te zien, in tegenstelling tot de immigranten die als “negatief” worden beschouwd, op basis van ideologieën die typerend zijn voor het nationalisme en het ethnocentrisme, dat wil zeggen een “houding die wordt gekenmerkt door waardeoordelen, volgens welke de criteria, de principes, de waarden, en de normen van de cultuur van een bepaalde sociale groep die etnisch is bepaald, door de leden van die groep kwalitatief geschikter en vanuit menselijk oogpunt authentieker worden geoordeeld, dan die van een andere groep”.<sup>28</sup>

Dergelijke opgeplakte etiketten hebben een negatieve invloed op de ontwikkeling van de persoonlijke identiteit van de minderjarigen: zij hebben hierdoor van kleins af aan geen sterke menselijke sociale *structuur*, maar leren wel veel van hun levenservaringen.<sup>29</sup> In het begin wordt het ontwikkelingsproces van een minderjarige gekenmerkt door een serie handelingen, waarvan zij zich niet noodzakelijkerwijs bewust zijn; pas in tweede instantie “ontdekt de persoon zelf, dat hij of zij de dingen kan laten gebeuren, en begrijpt deze persoon, dat hij of zij verantwoordelijk is voor het eigen handelen”.<sup>30</sup> Aldus draagt deze persoon bij aan de eigen menselijke ontwikkeling via bewuste keuzes.

Als gevolg daarvan ontwikkelt zich een persoonlijke identiteit: deze persoonlijke identiteit houdt verband met de eigen karakterinvulling van wat een persoon is. De continuïteit van de persoonlijke identiteit schuilt vooral in de psychologische factoren en in de continuïteit van de ervaring van het levensverloop [...]. Als sociaal wezen bouwt de persoon [...] aan zichzelf, overeenkomstig de wijze waarop de persoon zijn of haar weg continueert [...]. Via zijn of haar doelstellingen, verwachtingen, sociale inzet en handlingsplan, projecteert de persoon zichzelf naar de toekomst [...]. De persoonlijke identiteit is daarom niet alleen geworteld in de continuïteit van gebeurtenissen, maar ook in de continuïteit van het handelen [...]. De persoonlijke identiteit wordt dus gedeeltelijk geconstrueerd op de sociale identiteit van de persoon zelf, wat ook blijkt uit wijze waarop hij of zij door de andere personen, die door hem of haar belangrijk worden gevonden, wordt behandeld”.<sup>31</sup>

Als zondebok, die als verantwoordelijke wordt beschouwd voor de sociale onveiligheid, ziet de *alleenstaande* minderjarige de eigen sociale *structuur* geneutraliseerd, en het eigen ontwikkelingsproces als sociale actor geblokkeerd, tot aan het punt dat hij of zij wordt onderworpen aan ervaringen die de eigen menselijke ontwikkeling negatief beïnvloeden, hetgeen leidt tot kwetsbaarheid: uitbuiting, discriminatie en geweld.

Het integratieproces kan onder deze voorwaarden niet functioneren, en de MSNA's worden er aldus toe aangezet om zich sociaal, psychologisch en menselijk te gaan isoleren. Een Afghaanse jongen heeft zijn verhaal verteld aan de reddingswerkers, die hem hebben gered:

“Ik ben ontsnapt uit Iran [...]. De politie heeft mij achtervolgd [...], en toen ik viel, heb ik mezelf verwond en ben ik bewusteloos gevallen. Ik ben wakker geworden in een kamer waar ik hing aan een hand [...]. Ze gaven mij een Koran in mijn hand, en ze zeiden tot mij: “Als je deze van buiten leert, kom je hier eerder uit. Je vertrekt dan naar Syrië, en je verdedigt de heilige plaatsen tegen de terroristen” [...]. Ik heb een vrouwelijke sluipschutter gevangen genomen, en toen ik haar heb uitgeleverd aan de Syriërs, hebben ze haar overreden met een graafmachine. Dat was voor mij het laagste punt in mijn leven [...]. Ik heb miljoenen keren naar mijn dood verlangd. Toen ze mij toestemming gaven om terug te keren naar Iran, ben ik daar een maand, als in een droom, gebleven; toen heb ik mij aangesloten bij een familie die naar Europa wilde vertrekken [...]. In het vluchtelingencentrum zitten veel jongens. Soms lachen zij onder elkaar, maar ik hou me altijd afzijdig. Nemen jullie mij niet kwalijk, dat ik geen grappen kan maken. Ik kan het gewoon niet”.<sup>32</sup>

Ook is de ervaring opgetekend van een Nigeriaans meisje, wat het slachtoffer werd van de mensenhandel:

“Nadat ze haar tante had ontmoet, had Faith geweigerd om in de prostitutie te treden. Haar tante was woedend. Zij accepteerde een weigering van Faith niet; ze heeft haar geslagen, en liet haar herhaaldelijk dagenlang zonder voedsel. Overstuur en verzwakt, ging Faith toch de straat op, terwijl zij wist, dat de enige redding voor haar was, om te vluchten”.<sup>33</sup>

Op dit punt aangekomen, zal het ons duidelijk zijn, dat het psychische, sociale en fysieke geweld gedurende het hele migratieproces enorm kan zijn. De minderjarigen zijn personen in ontwikkeling, en om die reden wordt hun groei en hun identiteit hierdoor diep geschaad. De MSNA's maken een ervaring door van “versnelde groei” – vooral op menselijk, psychisch en sociaal gebied – en worden ertoe gedwongen om “te snel volwassen te worden”: zij dragen een fysieke en sociale kwetsbaarheid met zich mee, die niet kan en niet moet worden genegeerd.

#### 4. De “Openbaring” en het migratieproces

Het is mogelijk om vast te stellen, dat de publieke opinie geen werkelijk bewustzijn toont van “het mechanisme van de zondebok”, waaraan de MSNA's onderworpen zijn gedurende hun migratieproces. Volgens Girard blijkt dit dankzij de christelijke Openbaring, welke het ons mogelijk maakt om onze aandacht te richten op het perspectief van wie op onrechtvaardige wijze een slachtoffer wordt, en op de cultuur die uit dit paradigma voortvloeit. Een conversie van onze algemene gedachtewereld, met hulp van de sociale wetenschappen, geeft ons een groter begrip van het fenomeen; hierdoor kan een proces worden voorbereid, waarmee bewustzijn wordt gekweekt van de geweldspiraal die het mechanisme van de zondebok voedt.

Dankzij de bijdrage van talrijke theorieën op het gebied van de psychologie en de sociologie, zoals die van Bronfenbrenner en van Bandura, waarnaar wij zullen verwijzen, is het mogelijk het fenomeen van de migratie van minderjarigen, en de hieraan verbonden

kenmerken, te analyseren en te bestuderen, zodat wij de mentaliteit van de zondebok kunnen verlaten; aldus kunnen wij komen tot een diepere kennis en tot de overtuiging, dat het concept van de menselijke ontwikkeling het hele leven van de persoon betreft.

Allereerst moeten we zeggen, dat de *imitatie* niet alleen een passief proces betreft, maar ook een actieve evolutie die zeer humaan en educatief is. Het is een component van het menselijk ontwikkelingsproces van de *niet-begeleide minderjarigen*. We kunnen dit concept kort uitleggen, waarbij we gebruik maken van de theorie van de psycholoog Urie Bronfenbrenner, die een holistische benaderingswijze presenteert, waarbij hij stelt, dat een individu zich ontwikkelt als een geïntegreerde en dynamische entiteit, die direct in relatie treedt met de omgeving waarin hij leeft.<sup>34</sup> Die relatie is wederkerig: het individu beïnvloedt de omgeving en omgekeerd, waarin de omgeving zelf is opgebouwd uit alle interrelaties tussen de verschillende contexten.

Over het algemeen, kan men stellen, dat de sociale structuren de subjectiviteit van de minderjarige bewerken en beïnvloeden via bemiddelende en dwingende factoren,<sup>35</sup> die het proces van opbouw van de eigen sociaalpsychologische *structuur* van de persoon kunnen vergemakkelijken of blokkeren, dat wil zeggen de menselijke capaciteit om op een bewuste wijze de algemene sociale structuur te beïnvloeden, waarin het menselijk wezen leeft, en waarvan hij zelf een sociale actor is.

Desalniettemin, kan het ecologisch ontwikkelingssysteem van Bronfenbrenner op topologisch niveau “worden opgevat als een genesteld geheel van concentrische structuren die in elkaar zijn opgenomen. Die structuren kunnen micro-, meso-, eso- en macrosystemen worden genoemd”.<sup>36</sup> Een microsysteem wordt gekenmerkt door familie-, vrienden- en schoolrelaties; een mesosysteem omvat de relaties tussen twee of meer contexten waaraan de persoon actief deelneemt;<sup>37</sup> een esosysteem bevat de contexten waarbij de minderjarigen niet direct betrokken zijn, maar waarin de gebeurtenissen een invloed hebben op de omgevingen, waarin de minderjarigen een actieve rol vervullen; een macrosysteem verwijst naar “de coherenties [...] die bestaan, of zouden kunnen bestaan, op cultureel en subcultureel niveau, met daarin opgenomen elk geloofssysteem en ideologisch systeem, die allemaal die coherenties tot stand brengen”.<sup>38</sup> Indien de eerste twee subsystemen direct met het sociale leven van de minderjarigen zijn verbonden, dan zijn de andere twee verbonden aan het gevoerde beleid en aan de cultuur van een bepaald land. Allen hebben een sterke invloed op het leven van de minderjarigen.

Als wij de studie van Bronfenbrenner beschouwen, kan men zien dat, wanneer de MSNA's zich bewegen tussen de verschillende ecologische ruimtes, hun subsystemen onderworpen zijn aan diepe veranderingen; op de eerste plaats wordt de familieomgeving van het land van herkomst geplaast naast, of vervangen door, een “andere familieomgeving”, wat een component is van het microsysteem: die van de opvangcentra, daar waar personen zijn, die in staat zijn om de zorg voor de minderjarigen op zich te nemen: psychologen, specialisten, juristen, psychotherapeuten, taalkundige en culturele bemiddelaars; de vrienden van de herkomstlanden, en die welke worden opgevangen in andere landen; de nieuwe schoolomgeving die wordt bezocht in de aankomstlanden. Als gevolg hiervan ondergaat ook het mesosysteem veranderingen. En via de migratie, en als gasten in een ander land met een beleid en cultuur verschillend van het eigen land, veranderen zowel het esosysteem als het macrosysteem voor een MSNA op radicale wijze.

Verder introduceert Bronfenbrenner het concept van de “ecologische transitie”, die “elke keer plaatsvindt wanneer de positie van een persoon in de ecologische ruimte wordt

gewijzigd door een verandering van rol of omgeving”.<sup>39</sup> De migratie kan worden gezien als een voorbeeld hiervan; zoals in het voorgaande gesteld, worden de MSNA’s gedwongen om sneller te groeien dan normaal, en een fase van hun ontwikkeling binnen te treden, waarin zij geen kinderen meer zijn, en ook geen volwassenen. Ze groeien op een wijze die wij hier zouden kunnen beschrijven als “onnatuurlijk”. Gedurende de migratie doen zij ervaringen op van alle hieraan gebonden processen, die hen vorm doen geven aan hun eigen leven en aan hun eigen persoonlijke en sociale identiteit, waarmee zij een eigen rol krijgen in de sociale structuur: zij doorstaan dus de fases van hun menselijke ontwikkeling op onnatuurlijke wijze. Bronfenbrenner definieert de menselijke ontwikkeling dan ook als “het proces via welk de persoon zich een betere differentiatie toeëigent en een geldige opvatting van de ecologische omgeving, waardoor hij gemotiveerd wordt en in staat wordt gesteld om zich in te zetten voor bepaalde activiteiten”.<sup>40</sup>

De *alleenstaande minderjarigen* beleven dus een proces waarin zij hun eigen persoonlijke *structuur* rijpen, die strikt samenhangt met de menselijke ontwikkeling, in het licht van het ethisch principe van de natuurlijke rationaliteit van het menselijk wezen.

De MSNA’s geloven sterk in hun vertrekcapaciteit, en in het bereiken van hun eigen leeftijdgenoten in het buitenland om, zoals hen, hun toekomst te kunnen schrijven, waarmee zij aantonen dat zij in staat zijn om een eigen identiteit op te bouwen op basis van een migratieproces dat succes heeft, zoals ook andere leeftijdgenoten succes hebben gehad. Hun imitatie is geen doel op zich. Zij tonen ons aan, dat zij een proces willen doorlopen, dat leidt naar de rijping van hun eigen persoonlijke *structuur*, hetgeen hen in staat stelt om hun huis te verlaten, een migratieproject op te bouwen, en alleen de beslissingen te nemen, die hun eigen toekomstige leven zullen bepalen.

Het betreft hier een creatieve actie, via welke de MSNA’s aantonen, dat zij “een stem hebben”, en veranderingen tot stand kunnen brengen in de sociale structuur van het land dat hen gastvrijheid verleent.

Zoals wordt gesteld door Bandura in zijn werk “*Towards a Psychology of Human Agency*”, begint het kind aan het leven zonder het bewustzijn een sociaal gestructureerd wezen te zijn: “de voortgang in de ontwikkeling van een gevoel van persoonlijke socialiteit en *structuur* beweegt zich van het aanvoelen van causale relaties tussen de evenementen in de omgeving, via een begrip van de oorzaken middels handelen, naar de herkenning van de eigen persoon als handelend wezen”.<sup>41</sup> Volgens Bandura beginnen de kinderen de eigen handelende sociale *structuur*, henzelf als sociale wezen, te herkennen via een zich herhalende observatie van datgene wat er gebeurt, en van de wijze waarop anderen handelen ten aanzien van hen, waarbij zij tenslotte ervaren, dat hun handelingen leiden tot specifieke zaken; de rijping van het gevoel een handelend sociaal *gestructureerd wezen* te zijn, vindt plaats op het moment dat het kind zich “een verantwoordelijke actor” voelt van de eigen handelingen.

Door het bewustzijn een integraal onderdeel te zijn van de algemene sociale structuur, en in staat om deze, ook als zich ontwikkelend subject, opzettelijk te beïnvloeden, kunnen *niet-begeleide minderjarigen* zich vier fundamentele eigenschappen toeëigenen van de persoonlijke sociale en psychologische *structuur*:<sup>42</sup>

1. Intentionaliteit: de jongens en meisjes vertrekken alleen met ideeën en strategieën om hun eigen toekomst te veranderen.
2. Planning: zij reizen naar de immigratielanden met het doel daarheen te verhuizen

volgens hun eigen verwachtingspatronen.

3. Eigen reactiviteit: de minderjarigen reageren zelfstandig op datgene wat hen gebeurt, kiezen een route, veranderen deze, treden in contact met de personen die zij ontmoeten – jammer genoeg ook met mensenhandelaren – en proberen op hun manier vorm te geven aan het verloop van de gebeurtenissen.
4. Eigen overdenking: deze baseert zich op de verwachtingspatronen van de minderjarigen en op de behaalde resultaten: ook bij negatieve ervaringen, zoals uitbuiting, gaan de MSNA's voort met de opbouw van de eigen identiteit, nadenkend over het te volgen traject en over de opgedane ervaringen, om aldus oplossingen te bedenken, en zich aan te passen op de beste wijze.

Uiteindelijk, kan men vanuit de invalshoek van de menselijke ontwikkeling, de migratie van *niet-begeleide minderjarigen* omschrijven als een diepgravend educatief proces. Een echt bewustzijn daarvan kan de personen die met dit fenomeen te maken hebben, ertoe aanzetten om het ontwikkelingsproces van minderjarigen in haar integrale omvang te willen begrijpen. Het gaat hierbij om “een werkelijk transitieproces van minder humane levensomstandigheden naar humanere levensomstandigheden”,<sup>43</sup> zoals Paus Paulus VI ons bevestigt. De migratie vertegenwoordigt dat bewegingsproces van minder humane levensomstandigheden naar humanere levensomstandigheden op fysiek, psychologisch en sociaal niveau. Dit ontwikkelingsconcept heeft een sterke invloed op de personen en op alle gebieden van de sociale structuur, tot aan een punt waarop de sociale actoren die zijn bevrijd van de mentaliteit van de “zondebok”, in staat zullen zijn om bij te dragen aan de ontwikkeling van zichzelf en van de maatschappij waarin zij leven.

## 5. De verandering van de wijze van denken als noodzakelijke voorwaarde voor de ontwikkeling van de MSNA's

Na kort de migratie van de MSNA's te hebben bestudeerd, waarbij wij ons bewust zijn van de aanwezigheid van andere belangrijke elementen die hier niet verder behandeld zullen worden, kunnen wij komen tot de eerste conclusie die erop neerkomt, dat alle sectoren van een sociale structuur – instituties, kerken en burgermaatschappij – zich ervoor kunnen inzetten, dat er bemiddelaars zullen zijn voor de menselijke ontwikkeling van buitenlandse *alleenstaande* minderjarigen in het menselijk educatieproces, die de *beste belangen* voor hen voor ogen hebben.

In dat kader, bevestigt de sociale leer van de Kerk het volgende: “het stemt overeen met de menselijke natuur, dat wordt voorzien in juridisch-politieke structuren, die alsmaar beter alle burgers, zonder enige discriminatie, de effectieve mogelijkheid bieden om vrij en actief deel te nemen aan de opbouw van de juridische fundamenteën van de politieke gemeenschap”.<sup>44</sup> In dit citaat uit het Tweede Vaticaanse Concilie treffen we enkele fundamentele ethische principes aan: alle menselijke wezens mogen niet worden gediscrimineerd, en moeten aan elkaar gelijk zijn; sociale gerechtigheid; wederzijdse steun; vrijheid en zelfbeschikkingsrecht van de menselijke persoon; de verantwoordelijkheid om actief bij te dragen aan het gemeenschappelijk goed; het bewustzijn van rechten en plichten van elke persoon als sociale actor. Al deze principes zouden de ethische basis kunnen vormen voor de uitvoering van alleen de *allerbeste praktijken*, toegepast door de sociale, religieuze en politieke actoren, opdat het respect voor het *hoogste belang* van de minderjarigen kan worden gegarandeerd.

Dit betekent, dat het verzekeren van het welzijn en van de bescherming van

minderjarigen een verantwoordelijkheid wordt van de hele maatschappij en van elk individu. Toch erkent, volgens Girard, “de groep de verantwoordelijkheid voor het eigen geweld niet, en brengt deze over op het slachtoffer”, vanwege het dragen van een “opofferingsbril” die typerend is voor het mechanisme van de zondebok.<sup>45</sup> Vanaf dit punt, worden de MSNA’s echte en ware slachtoffers, niet alleen op fysiek niveau, maar ook op menselijk, educatief en sociaal niveau: er kan misbruik van hen worden gemaakt, zij kunnen worden gemanipuleerd en worden onderworpen aan sociaal isolament, en dit zijn consequenties die zeer negatieve gevolgen hebben voor hun menselijke ontwikkeling.

Op dezelfde wijze waarop het geweld toeslaat, en gevolgen heeft voor het hele leven van het individu, draagt ook de menselijke ontwikkeling een integraal karakter, en betreft de hele persoon, zijn bescherming, zijn persoonlijke groei, zijn veiligheid en fysiek welzijn, zijn rechten en plichten, zijn rol in de maatschappij en zijn menselijke en sociale verantwoordelijkheden: uitgaande van de boodschap in *Populorum progressio* van Paulus VI, stelt Paus Benedictus XVI dat “de authentieke ontwikkeling van de mens de ondeelbare totaliteit van de menselijke persoon betreft, in al haar dimensies”.<sup>46</sup> Wanneer het dan ook nog deze minderjarigen betreft, stelt Paus Franciscus, dan zijn zij “drie keer onbeschermd, omdat zij minderjarig zijn, omdat zij buitenlander zijn, en omdat zij weerloos zijn”.<sup>47</sup> Vandaar dat het van het allerhoogste belang is, om de grote verantwoordelijkheden te erkennen van elke sociale actor, opdat het respect van hun rechten en een positief menselijk ontwikkelingsproces, zullen worden erkend:

“Men moet een rechtvaardige aandacht besteden aan de minderjarige migranten, die behoefte hebben aan een sociale omgeving die hun fysieke, culturele, spirituele en morele ontwikkeling toestaat en stimuleert. Het moeten leven in een land zonder effectieve referentiepunten, schept [voor de minderjarigen, met name voor hen zonder de steun van een familie] veel en soms ernstig onbehagen, en vele moeilijkheden [...]. De jeugdjaren vormen een fundamentele etappe van de vorming van het menselijk wezen”.<sup>48</sup>

Het is dus ook vanuit ethisch oogpunt mogelijk om te stellen, dat uit het migratietraject van de *alleenstaande* minderjarige de educatieve component van de menselijke ontwikkeling voortvloeit: De jongens en meisjes – wat personen zijn in ontwikkeling – arriveren in de bestemmingslanden op een bijzonder moment van hun groeiperiode, omdat zij de familiale referentiepunten in hun landen van herkomst achter zich gelaten hebben, en nu al of niet vrijwillig ertoe gedwongen worden om vorm te geven aan hun identiteit en persoonlijkheid in een onbekend gebied. Alles wat zij tegenkomen, en alles wat zij ervaren, beïnvloedt hun ontwikkeling, hun educatieve proces en hun persoonlijke weg naar de volwassen levensfase. Op dit punt aangekomen, krijgen we, behalve met de fundamentele principes van waardigheid en van integrale menselijke ontwikkeling, die direct de minderjarigen zelf en de fases van hun groei raken, te maken met de ethische principes die het praktische leven van de actoren die voor elkaar verantwoordelijk zijn, en de sociale omgeving (waarin de minderjarigen zich bevinden) betreffen – de reeds genoemde subsystemen – die bijdragen aan de opbouw van de algemene sociale structuur: de solidariteit, de wederzijdse steun, de samenwerking, de verwelkoming, en de zorg voor de allerzwaksten.

Al naar gelang het niveau van persoonlijke en sociale verinnerlijking van die principes, wordt de maatschappij meer of minder gevoelig voor het welzijn en de zorg voor kwetsbare en in moeilijkheden verkerende medeburgers. Daar waar die gevoeligheid hoog is, kan het geweld tegen *niet-begeleide minderjarigen*, welk ook een hoog niveau van onverschilligheid veronderstelt ten aanzien van het menselijk lijden, gebonden aan het

mechanisme van de zondebok, op een dusdanige wijze worden ontmaskerd, dat de gemeenschap als geheel zich verantwoordelijk voelt voor het uitgeoefende geweld tegen de allerkleinsten.

Overeenkomstig met deze denktrant, spreekt Johannes Paulus II in zijn encycliciek *Sollicitudo rei socialis* over “de optie of de voorkeursliefde voor de armen”, als bijzondere vorm van primaat van de christelijke charitas. Hij schrijft:

“Deze verwijst naar het leven van elke christen als imitator van het leven van Christus, maar past zich tevens toe op onze sociale verantwoordelijkheden [...]. Gezien de mondiale dimensie die het verwachtingspatroon ten aanzien van de sociale kwestie in de hedendaagse tijd heeft aangenomen, kan deze voorkeursliefde, met de besluiten waartoe zij ons inspireert, niet meer afzien van een omarming van de immense veelheid aan armen, bedelaars en daklozen, die moeten leven zonder medische zorg en, vooral, zonder hoop op een betere toekomst”.<sup>49</sup>

Op deze weg moeten wij twee belangrijke elementen onderstrepen: (1) de reeds geciteerde verantwoordelijkheid van de sociale en politieke actoren ten aanzien van minderjarigen, en, wat betreft de christenen, (2) hun missie van de imitatie van Christus in het eigen leven, wat ertoe aanzet om een positieve en ondersteunende houding aan te nemen ten aanzien van hen die honger hebben, die behoeftig zijn, die geen huis hebben of geen hoop op een betere toekomst, zoals de MSNA's.

Om een verandering van gezichtspunten tot stand te kunnen brengen, moet een gemeenschap worden gevormd in ethisch, politiek en sociaal opzicht, zodat er een groei tot stand wordt gebracht van het gevoelsniveau van alle daarmee verbonden actoren. De publieke opinie moet worden gestuurd – en niet vervormd – op basis van de bovenstaande principes in de richting van de werkelijke prioriteiten van de gemeenschap, die zijn gebaseerd op een echte sociale vrede en op het gemeenschappelijk goed. Paulus VI zegt dan ook, dat ontwikkeling de nieuwe naam is van vrede, en dat “te grote economische, sociale en culturele ongelijkheden spanningen en onenigheid tussen volkeren veroorzaken en de vrede in gevaar brengen”.<sup>50</sup> De vrede is een verantwoordelijkheid voor allen – personen van goede wil, staatslieden en wetenschappers: de hele gemeenschap is betrokken bij de opbouw van de vrede, die zich baseert op ontwikkeling.<sup>51</sup>

Een verandering van mentaliteit, die zich zou moeten baseren op de bovengenoemde fundamentele ethische principes is dus noodzakelijk: met een gemeenschap die aandacht heeft voor de problemen van de allerkleinsten, en is opgebouwd door personen die zich bewust zijn van hun eigen verantwoordelijkheid, kunnen de MSNA's op integrale wijze worden opgevoed, en ertoe worden aangezet om hun stem te laten horen, opdat zij als *gestructureerde* personen zullen worden erkend, die zich het bewustzijn van hun eigen rechten en plichten eigen hebben gemaakt, zodat zij in staat zullen zijn om een vrije en actieve bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de gemeenschap, en aan de landen die hen hebben opgenomen.

## 6. Concluderende beschouwingen

Zoals we hebben gezien, is de mimische theorie van Girard in staat om een observatieperspectief van het fenomeen van de MSNA's te bieden, en kan deze de studie van het migratieproces, dat alle fysieke, psychologische en sociale ervaringen van de *niet-begeleide minderjarigen* omvat, vergemakkelijken. Indien deze op adequate wijze

wordt begeleid door andere theorieën van de sociale wetenschappen, kan deze nuttig zijn om enkele dynamieken van het migratieproces te verdiepen:

De *imitatie*, het mechanisme van de zondebok, de Openbaring. Verder kan deze, onder die voorwaarden, de wetenschapper helpen bij het concentreren van de aandacht op alle actoren en op de migratiefactoren, al naar gelang de doelstellingen van het onderzoek: men kan spreken over minderjarigen, over publieke opinie, over sociale actoren, handelaren en politici.

Wat betreft de relatie met de religie, en met name met het christendom, is het noodzakelijk in herinnering te roepen, dat men ook het observatiepunt in beschouwing moet nemen, van waaruit men het sociale fenomeen analyseert. Indien men het wil bestuderen vanuit een ethisch perspectief en men wil letten op de principes, dan is de theorie van Girard niet voldoende, omdat deze niet voor dergelijke doelstellingen is geformuleerd.

Ook de principes die direct voortkomen uit de niet-religieuze ethiek, zoals bijvoorbeeld de waardigheid van het menselijk wezen, het *hoogste belang* van de minderjarige, de solidariteit, het principe van de niet-discriminatie, die vaak hand in hand gaan met de christelijke ethiek, blijken zeer nuttig in de analyse van zulk een complex fenomeen als dat van de migratie van *alleenstaande* minderjarigen, dat niet kan worden bestudeerd door alleen maar te verwijzen naar theorieën en disciplines die worden ondervraagd als “monolietblokken”, maar zich tevens moet kunnen ontwikkelen op basis van een levende multidisciplinaire en interdisciplinaire dialoog.

Vanuit een christelijke invalshoek, biedt de sociale leer van de Kerk interessante aanknopingspunten, zowel voor studie als voor handelen. In de documenten van de katholieke sociale leer, kunnen we enkele principes en richtlijnen vinden voor de interpretatie van het fenomeen, alsmede een raakvlak met Girard wat betreft de noodzakelijke verandering van de mentaliteit, waarbij de “opofferingsbril” wordt vervangen door een “vergevingsbril”. In andere woorden gesteld, kan de sociale leer van de Kerk behulpzaam zijn bij een verandering in de wijze van denken, en bijdragen aan de integrale menselijke ontwikkeling van minderjarigen en aan de opbouw van een sociale vrede en een werkelijke veiligheid in onze gemeenschappen.

<sup>1</sup> United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. 1989. *Convenzione sui diritti dell'infanzia e dell'adolescenza*, 20 November, Preambolo.

<sup>2</sup> Committee on the Rights of the Child. 2005. *General Comment n. 6. Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin*, 17 maggio – 3 giugno, p.5.

Idem, *Non-refoulement*: volgens artikel 33 van de Conventie van Genève, kan aan een vluchteling de toegang tot het nationaal territorium niet worden ontzegd, en mag hij of zij ook niet worden gedeporteerd of verplaatst naar territoria waarin zijn of haar leven of vrijheid zou worden bedreigd (Open Migration, *Glossario online*).

Convenzione sui diritti dell'infanzia, art.3.

European Migration Network. 2009. Minori non accompagnati: aspetti quantitativi e politiche in materia di accoglienza, rimpatrio e integrazione. Analisi del caso italiano per uno studio comparativo a livello comunitario, p.7.

Zie: Lee, E.S. 1996. "A Theory of migration" *Demography* III, pp. 47-57.

Save the Children. 2017. *Atlante minori stranieri non accompagnati in Italia. Prima di tutto bambini*, pp.84-86.

Idem, p.72.

Amnesty International. 2018. *Albania 2017-2018*.

Save the Children, *Atlante minori stranieri non accompagnati*, pp.88-90.

Zie: UNICEF. 2016 *Broken Dreams. Central American Children's Dangerous journey to the United States*, p. 6-8.

Idem.

Zie: Amnesty International. 2018. *Guatemala 2017-2018*.

UNICEF. 2016 *Broken Dreams*, p. 8.

Idem, p. 9.

Idem.

Idem.

United Nations Office on Drugs and Crimes. 2018. *Global Report on Trafficking in Persons 2018*, p.25.

Idem, p. 28.

Save the Children. 2017. *Young Invisible Enslaved. Children Victims of Trafficking and Labour Exploitation in Italy*, p. 71.

Idem, p. 68.

Idem, p. 70.

Idem.

Lippmann, W. 1922. *Public Opinion*. San Diego: Harcourt Brace, pp. 30-31.

Grossi, G. *L'opinione pubblica*, Lecce: Laterza, p. 54.

Papa Francesco. 2019. "Messaggio del Santo Padre Francesco per la Giornata

Mondiale del Migrante e del Rifugiato 2019". Idem.

Remotti, F. 1993. "Etnocentrismo." In *Enciclopedia delle scienze sociali*. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana.

Bandura, A. 2006. "Toward a Psychology of Human Agency," *Perspectives on Psychological Science* Vol. I (2), p.169.

Idem.

Idem, p. 170.

Save the Children. 2017. *Atlante minori stranieri non accompagnati in Italia. Prima di tutto bambini*, p.88.

Save the Children. 2017. *Young Invisible Enslaved. Children Victims of Trafficking and Labour Exploitation in Italy*, p. 27.

Bronfenbrenner, U. 1979. *The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design*, p.16 Londra: Harvard University Press.

Archer, M. 2003. *Structure, Agency and the Internal Conversation*, p.4. Cambridge: Cambridge University Press.

Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development*, p. 22.

Idem, p. 25.

Idem, p. 26.

Idem.

Idem, p. 27.

Bandura, A. 2006. "Toward a Psychology of Human Agency," pp. 164-165. *Perspectives on Psychological Science*. Vol. I (2), p. 169.

Idem, pp.164-180.

Paolo VI. 1967. *Populorum progressio*, n. 20.

Concilio Vaticano II. 1965. *Costituzione pastorale sulla Chiesa nel mondo contemporaneo Gaudium et spes*, n.75.

Hamerton-Kelly. 1992. *Sacred Violence: Paul's Hermeneutic of the Cross*, p.40. Fortress Press, Minneapolis.

Benedetto XVI. 2009. *Caritas in veritate*, 11.

Francesco. 2016 *Messaggio per la giornata mondiale del migrante e del rifugiato 2017*.

Benedetto XVI. 2009. *Messaggio per la giornata mondiale del migrante e del rifugiato 2010*, n.2.

Giovanni Paolo II. 1987. *Sollicitudo rei socialis*, 42.

Zie: Paolo VI. *Populorum progressio*, n.76.

Idem, n.83.

## Bibliografie

- Amnesty International. 2018. *Albania 2017-2018*. Toegankelijk: 24/4/2019.  
(<https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/albania/report-albania/>).
- Amnesty International. 2018. *Guatemala 2017-2018*. Toegankelijk: 24/4/2019.  
(<https://www.amnesty.it/rapporti-annuali/rapporto-annuale-2017-2018/americhe/guatemala/>).
- Archer, M. 2003. *Structure, Agency and the Internal Conversation*, p.4. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bandura, A. 2006. "Toward a Psychology of Human Agency," *Perspectives on Psychological Science*. Vol. I (2), pp.164-180.
- Benedetto XVI. 2009. *Caritas in veritate*. 29 giugno. Toegankelijk: 15/5/2019.  
([http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/encyclicals/documents/hf\\_ben-xvi\\_enc\\_20090629\\_caritas-in-veritate.html#\\_ftnref16](http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html#_ftnref16)).
- Benedetto XVI. 2009. "Messaggio del Santo Padre per la giornata mondiale del migrante e del rifugiato 2010." Toegankelijk: 29/5/2019.  
([https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/migration/documents/hf\\_ben-xvi\\_mes\\_20091016\\_world-migrants-day.html](https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/migration/documents/hf_ben-xvi_mes_20091016_world-migrants-day.html)).
- Bronfenbrenner, U. 1979. *The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design*, p.16, London: Harvard University Press.
- Committee on the Rights of the Child. 2005. *General Comment n. 6. Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin*, 17 mei – 3 juni. Toeg.: 23/4/2019 (<https://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>).
- Concilio Vaticano II. 1965. *Costituzione pastorale sulla Chiesa nel mondo contemporaneo Gaudium et spes*. 8 dicembre. Toegankelijk: 27/5/2019.  
([http://www.vatican.va/archive/hist\\_councils/ii\\_vatican\\_council/documents/vat-ii\\_const\\_19651207\\_gaudium-et-spes\\_en.html](http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html)).
- European Migration Network. 2009. *Minori non accompagnati: aspetti quantitativi e politiche in materia di accoglienza, rimpatrio e integrazione. Analisi del caso italiano per uno studio comparativo a livello comunitario*. Toegank.: 23/4/2019.  
([https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european\\_migration\\_network/reports/docs/emn-studies/unaccompanied-minors/4b\\_italy\\_national\\_report\\_on\\_unaccompanied\\_minors\\_updated\\_version\\_4aug10\\_it.pdf](https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/unaccompanied-minors/4b_italy_national_report_on_unaccompanied_minors_updated_version_4aug10_it.pdf)).
- Francesco. 2017. "Messaggio del Santo Padre Francesco per la Giornata mondiale del migrante e del rifugiato 2017." Toegankelijk: 29/5/2019.  
([http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/migration/documents/papa-francesco\\_20160908\\_world-migrants-day-2017.html](http://w2.vatican.va/content/francesco/it/messages/migration/documents/papa-francesco_20160908_world-migrants-day-2017.html)).
- Francesco. 2019. "Messaggio del Santo Padre Francesco per la Giornata Mondiale del Migrante e del Rifugiato 2019." Toegankelijk: 27/5/2019.  
(<http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2019/05/27/0450/00923.html#ing>).
- Giovanni Paolo II. 1987. *Sollicitudo rei socialis*. 30 dicembre. Toegank.: 30/4/2018.  
([http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf\\_jp-ii\\_enc\\_30121987\\_sollicitudo-rei-socialis.html](http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30121987_sollicitudo-rei-socialis.html)).
- Girard, R. 1978. *Things Hidden Since the Foundation of the World*. London: Bloomsbury Academic.
- Grossi, G. *L'opinione pubblica*. Lecce: Laterza.
- Hamerton-Kelly. 1992. *Sacred Violence: Paul's Hermeneutic of the Cross*. Fortress Press, Minneapolis.
- Kirwan, M. 2009. *Girard and Theology*. London: T&T Clark.
- Lee, E.S. 1996. "A Theory of Migration", in *Demography III*, p. 47-57.
- Lippmann, W. 1922. *Public Opinion*. San Diego: Harcourt Brace.
- Paolo VI. 1967. *Populorum progressio*. 26 marzo. Toegankelijk: 26/4/2019.  
([http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/encyclicals/documents/hf\\_p-vi\\_enc\\_26031967\\_populorum.html](http://w2.vatican.va/content/paul-vi/it/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_26031967_populorum.html)).
- Remotti, F. 1993. "Etnocentrismo." In *Enciclopedia delle scienze sociali*. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana. Toegankelijk: 14/5/2019.  
([http://www.treccani.it/enciclopedia/etnocentrismo\\_%28Enciclopedia-delle-scienze-sociali%29](http://www.treccani.it/enciclopedia/etnocentrismo_%28Enciclopedia-delle-scienze-sociali%29)).
- Save the Children. 2017. *Young Invisible Enslaved. Children Victims of Trafficking and Labour Exploitation in Italy*. Toegankelijk: 24/4/2019.  
(<https://www.savethechildren.it/sites/default/files/files/rapporto%20young%20invisible%20enslaved%20DEF.pdf>).

- Save the Children. 2017. *Atlante minori stranieri non accompagnati in Italia. Prima di tutto bambini*. Toegankelijk: 23/4/2019.  
(<https://www.savethechildren.it/sites/default/files/AtlanteMinoriMigranti2017.pdf>).
- UNICEF. 2016. *Broken Dreams: Central American Children's dangerous journey to the United States*. Toegankelijk: 25/6/2019.  
([https://www.meltingpot.org/IMG/pdf/unicef\\_child\\_alert\\_central\\_america\\_2016\\_report\\_final\\_1\\_.pdf](https://www.meltingpot.org/IMG/pdf/unicef_child_alert_central_america_2016_report_final_1_.pdf)).
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. 1989. *Convenzione sui diritti dell'infanzia e dell'adolescenza*, 20 novembre. Toegankelijk: 23/4/2019.  
(<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>).
- United Nations Office on Drugs and Crimes. 2018. *Global Report on Trafficking in Persons 2018*. Toegankelijk: 24/4/2019.  
([https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTIP\\_2018\\_BOOK\\_web\\_small.pdf](https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTIP_2018_BOOK_web_small.pdf)).

### **De data van belangrijke ontmoetingen van de UISG**

*Raad van gedelegeerden:*

6 – 13 november 2020      te Nairobi

*Plenaire vergadering:*

9 – 13 mei 2022      te Rome

*Raad van gedelegeerden:*

16 – 17 mei 2022      te Rome

# HET INBEELDEND LEIDERSCHAP IN EEN GLOBALE GEMEENSCHAP

Zr. Patricia Murray, IBVM

*Zr. Patricia Murray is de uitvoerend secretaresse van de UISG, de Internationale Unie van Algemene Oversten te Rome.*

*Deze lezing werd door haar gericht tot de bijeenkomst in 2019 van de Leiderschapsconferentie van Vrouwelijke Religieuzen (LCWR), die als thema droeg “het inbeeldend leiderschap in een globale gemeenschap”, gehouden van 13 tot 16 augustus te Scottsdale, in de Staat Arizona (Verenigde Staten).*

*Origineel in het Engels*

Bedankt voor deze uitnodiging om gedurende deze dagen bij u te mogen zijn, en enkele beschouwingen met u te mogen delen over “het inbeeldend leiderschap in een globale gemeenschap”. Ik ben Ierse, zoals u waarschijnlijk wel hoort, maar ik woon al meer dan 20 jaar buiten Ierland. Als praktische theologe, begeef ik mij onmiddellijk in de wereld van de verbeelding, wanneer ik het leiderschap in de hedendaagse globale gemeenschap in het kader van Gods Woord in beschouwing neem. De herinneringen en verhalen, de symbolen en de beelden voeden mijn beschouwingen hieromtrent. Een Ierse schrijfster beschreef verbeelding eens als “iets in haar hoofd dat zong”. Jezus deed de verbeelding van mensen ontwaken door middel van verhalen, beelden en symbolen, en door Zijn toehoorders uit te dagen om deze zelf te interpreteren, om aldus de weg te vinden die naar de volheid van het leven leidt. Iemand heeft eens met recht gezegd, dat “verhalen gegevens zijn met een ziel”.<sup>1</sup> Daarom is het belangrijk, dat leiders het vertellen van verhalen stimuleren, opdat onze charisma’s opnieuw worden verkend, de verhalen van onze congregaties opnieuw worden verteld, onze symbolen, onze geschiedenis en tradities opnieuw worden onderzocht, waarbij deze opnieuw worden geïnterpreteerd in het licht van het hedendaagse globale leven en de hedendaagse globale missie. Ik wil u vandaag als bijdrage aan uw beschouwingen als leiders enkele beelden en gedachten aanbieden, maar ik besteed eerst kort aandacht aan onze wereld en aan het religieuze leven van vandaag.

## **Onze verglobaliseerde wereld**

Wij leven in een bijzondere tijd. Het is niet alleen maar “een tijdperk van verandering, maar ook een verandering van tijdperk”.<sup>2</sup> Wij hebben te maken met nieuwe technologieën, die de informatie snel rond de wereld sturen, waardoor “een economische, politieke en strategische dynamiek ontstaat, waarvan nooit

eerder sprake is geweest”.<sup>3</sup> Wij leven in een verglobaliseerde, onderling verbonden, wereld waarin miljoenen mensen in beweging zijn binnen en tussen continenten, waarbij zij de armoede, de oorlog en de honger ontvluchten, en nieuwe mogelijkheden zoeken op verre plaatsen, en daar vechten voor een nieuw leven in culturen en contexten waaraan zij niet gewend zijn. Onze wereld wordt gekenmerkt door pluralisme, groeiende differentiatie en complexiteit. Terwijl wij elkaar dichterbij voelen, en elkaar en onze verschillen beter begrijpen, is er tevens sprake van een opkomst van rassenhaat en racisme, die vaak worden aangewend voor politiek gewin. We hebben ongelofelijke situaties en droevige gebeurtenissen doorgemaakt, die werden gestimuleerd door mensen die een dergelijke ideologie uitdragen. We zien om ons heen een dagelijkse strijd om te mogen overleven. Ik heb dakloze mensen meegemaakt die op zoek waren naar voedsel in steden, en vrouwen die vier uur lang onderweg waren naar de dichtstbij gelegen waterbron. Een recent artikel in de New York Times sprak over het schandaal van een vruchtenijsgerecht waarvoor 1.000 Amerikaanse dollars werden betaald, en een hamburger waarvoor 295 Amerikaanse dollars op tafel werden gelegd, terwijl 25 % van de kinderbevolking op de wereld onvoldoende groeit, omdat zij niet worden gevoed. Het is een wereld van gevangenis- en vluchtelingenkampen in de grensgebieden. Wij maken mee, dat de verkrachting wordt gebruikt als oorlogswapen, en kinderen door milities worden gerekruteerd als kindsoldaten. We zien machteloos toe, dat levens, en de leefbaarheid in het algemeen, in hele gebieden worden verwoest door oorlogen en conflicten. Miljoenen mensen worden wereldwijd verhandeld, en anderen voeren een kwetsbaar leven in vluchtelingenkampen waar vrouwen met grote angst op zoek zijn naar hout, om hun gezinnen te kunnen verwarmen, terwijl zij daarbij het gevaar lopen om beroofd of verkracht te worden. Het leven op onze planeet wordt bedreigd met uitsterving door ontelbare vormen van besmetting, vervuiling en verwoesting, terwijl het menselijk leven steeds meer aan waarde verliest op haar weg van de geboorte naar de dood.<sup>4</sup> Dit globale beeld stelt de betekenis en het doel van ons gewijde leven op de proef, alsmede de toewijdingsbesluiten die wij gedurende onze Algemene Kapittels nemen. Het stelt tevens de oprechtheid van onze solidariteit met de armen en met de planeet op de proef, dat wil zeggen met de uitgestoten en met hen wier recht om te mogen blijven leven, wordt bedreigd.<sup>5</sup> Het daagt eenieder van ons uit om onze levensstijlen met de Evangelische Raden te confronteren. Het nodigt ons uit om te onderzoeken, hoe wij hier door middel van onze missie en onze taak op moeten reageren.

### **Wie zijn wij als vrouwelijke religieuzen in de hedendaagse wereld?**

Het gezicht van het gewijde leven heeft een dramatische verandering ondergaan. Onder invloed van de Geest, is er een culturele pluraliteit ontstaan in haar leden en in haar charisma's.<sup>6</sup> Hierin heb ik inzicht, vanwege de 2.000 algemene oversten van religieuze congregaties die lid zijn van de UISG. Wij zijn met 500.000 zusters. Men beweert, dat zelfs de Heilige Geest niet weet met hoeveel zusters wij zijn! En wij behoren tot verschillende charismatische families, met verschillende spirituele wortels en tradities. Gedurende de laatste jaren ontdekken wij echter, dat wij behalve die diversiteit iets met elkaar delen, wat ik “het charisma” wil noemen van het gewijde religieuze leven dat is geworteld in onze passie voor Christus en onze passie voor de mensheid. Paus Franciscus heeft zijn hoop tot uitdrukking gebracht “voor een groei in communie tussen de

leden van verschillende instituten”, waarbij hij ons ertoe oproept “om op moedige wijze door de grens van onze respectievelijke instituten naar buiten te stappen, om met elkaar samen te werken op de locale en globale niveaus”. Dit, zegt hij, “zou leiden tot een effectievere profetische getuigenis”.<sup>7</sup> Hij nodigt ons uit om “onderdeel te willen zijn van een echte communie, die zich permanent openstelt voor ontmoeting, dialoog, aandachtig luisteren en wederzijdse bijstand”,<sup>8</sup> waarbij mensen moeten worden bereikt met een ander geloof en zonder geloof. Door het gebruiken van de nieuwe communicatiemiddelen, is het religieuze leven een transnationaal netwerk geworden met een globale identiteit. Wij zijn pelgrims in een verglobaliseerde wereld, die op zoek zijn naar nieuwe wegen om ons leven en onze missie tot uitdrukking te kunnen brengen. Het Ierse gedicht TRASNA,<sup>9</sup> wat OVERSTEKEN betekent, brengt enkele aspecten tot uitdrukking van de weg die wij als leiders zullen afleggen:

*De pelgrims rustten uit op de oude rotsen,  
In de bergvallei achter hen, zagen zij de weg die zij hadden afgelegd,  
Voor hen was het nog af te leggen traject gehuld in de mist.  
De onbesproken vraag waarde rond:  
Waarom moeten wij verdergaan? Is het leven niet kort genoeg?  
Waarom moeten wij haar mysterie zien te doorgronden?  
Waarom moeten wij ons wagen op vreemde paden, waarbij wij alles riskeren?  
Dat is toch zeker een gokspel voor dwazen ..... of doen we dit uit liefde?  
Waarom keren we niet naar de rust van de bekende weg terug?  
Waarom moeten we nu nog pelgrims zijn?  
Zij hoorden een stem die hen riep, en tot hen zei:  
Dit is Trasna, de oversteekplaats.  
Maak een keuze. Ga terug als je dat moet,  
Je zult je weg makkelijk vinden, want je hebt deze gisteren al afgelegd.  
Je kunt weer je tent opzetten bij de kampvuren van gisteren,  
En het vuur kan in de gloeiende kooltjes nog steeds aanwezig zijn.  
Indien dat je diepe wens niet is,  
Blijf dan stilstaan. Leg je last neer.  
Neem je leven in je twee handen,  
(..... je bent al vertrouwd met iets waardevols),  
Terwijl je zoekt naar de verlangens van je hart:  
Waarnaar ben ik op zoek? Wat is mijn zoektocht?  
Wanneer jouw ster gaat branden,  
Volg hem, en vertrouw je aan hem toe.  
Je eerste stappen zullen worden verlicht.  
Dit is TRASNA, de oversteekplaats.  
Maak een keuze!  
Dit is TRASNA, de oversteekplaats.  
Kom!*

Hoe moeten we ons het leiderschap op deze oversteekplaats dan inbeelden, als leden van een globale gemeenschap? Ik wil u wat beelden en beschouwingen aanbieden om uw verbeelding op te doen vonken, want we weten dat we niet alleen beelden zien, “maar ook door beelden zien”.<sup>10</sup> Hoe kunnen deze beelden dan vandaag tot u als leiders spreken?

- 1. Verbreedt de tent in uw harten;**
- 2. Zijt aanwezig in de grensgebieden;**
- 3. Omarmt de kwetsbaarheid;**
- 4. Viert onze luxueuze diversiteit;**
- 5. Neemt deel aan webkijken en aan webweven;**
- 6. Luistert naar de lange noten.**

## **1. Verbreedt de tent in uw harten**

De profeet Jesaja zei: “Vergroot de ruimte in uw tent, de wanden van uw woning moeten wijd zijn opgezet, wees er niet zuinig mee; verleng uw scheerlijnen, sla uw tentpinnen stevig vast”.<sup>11</sup> Dit is een behulpzaam beeld voor het hedendaagse religieuze leven, want het spreekt zowel over flexibiliteit als geworteldheid, ongebonden gastvrijheid en zekere identiteit. Wij worden ertoe uitgenodigd om niet terug te deinzen, ons wijd open te stellen, maar tegelijkertijd “onze tentpinnen stevig vast te zetten” door ervoor te zorgen, dat datgene wat onze tent op haar plaats houdt, diep is verankerd. Deze Bijbelpassage nodigt ons ertoe uit om plaats te maken in onze harten voor Christus en voor hen die leven aan de randen van het leven. In deze tijd van snelle verandering en uitdaging, moeten we onszelf weer afvragen: Zijn wij wel echt verankerd in onze basis? “Is Christus wel écht onze eerste en enige liefde, omdat wij beloofden dat Hij dat zou zijn, toen we onze geloften aflegden?”<sup>12</sup> Hebben wij de visie en de waarden die onze stichters en stichteressen inspireerden, omarmd? Het Evangelie stond centraal in hun gewijde leven, “de concrete uitdrukking van (hun) gepassioneerde liefde”.<sup>13</sup> Onze charisma’s dragen de vruchten van hun antwoord op de oproep van Christus. Onze stichters vertaalden het Evangelie in een bijzondere levenswijze<sup>14</sup> die antwoordde op de noden van hun tijd. Hoe worden wij door het Evangelie uitgedaagd? Hoe wordt ons charisma vandaag opengesteld en vergroot? Brengt het onze geesten en harten naar een radicale en oprechte levenswijze? Bezitten wij de passie van onze stichters? Zijn ook wij de mensen nabij, delen wij in hun vreugden en in hun zorgen, en proberen wij hun noden te begrijpen?

De antwoorden die wij vandaag zoeken, zijn meestal niet te vinden in de grote initiatieven van het verleden, maar zijn als kleine mosterdzaadjes – een woord van hoop, een luisterend hart, een barmhartige aanwezigheid, een helende oogopslag. Deze mystiek van de ontmoeting vindt overal plaats – het is “ver reikend, persoonlijk en naar buiten gericht”.<sup>15</sup> We hebben deze mystiek in het handelen van onze gemeenschappen gezien bij de ziekbedden, op straat in de steden bij de daklozen, aan de randen bij gescheiden gezinnen, in vluchtelingenkampen, in ziekenhuizen en in parochies bij de mensen die strijden – waar we in feite ook zijn. Geloven wij dat, terwijl de noden van de wereld complex en extensief zijn, de wereld wordt getransformeerd door het kleine, het verborgene, de onbekende daden van vriendelijkheid en liefde? Het is de kwaliteit van onze individuele aanwezigheid en van ons gemeenschapsleven, die er boven alles toe doen, zodat mensen de aanwezigheid van God in ons kunnen zien. Paus Franciscus spreekt vaak over een revolutie van tederheid, waarbij hij ons eraan herinnert dat “Gods tederheid ons brengt naar het begrip dat “liefde de betekenis van het leven is”.<sup>16</sup> Wij worden ertoe geroepen om de liefde die wij van de Heer ontvangen, uit te storten over de wereld – over onze gemeenschappen, over de Kerk en over de bredere samenleving. Via deze revolutie van tederheid en liefde, stelt de Paus ons een nederige weg voor om

continenten en bergen in beweging te zetten.<sup>17</sup> Dit is de christelijke revolutie die wij moeten leiden. Het is een revolutie in de ware betekenis van het woord – de terugkeer naar de oorsprong van het Evangelie als weg voorwaarts, een revolutie van barmhartigheid.<sup>18</sup> Maar om in staat te zijn tot barmhartigheid, moeten we onszelf tot rust brengen, om te kunnen luisteren naar Gods Woord, ter contemplatie van Zijn barmhartigheid. Vervolgens moeten we met deze *barmhartige liefde* eerst onszelf bereiken, onszelf als leiders – want we zijn vaak hard voor onszelf – Pas dan kunnen we barmhartig worden voor onze broeders en zusters.

Het beeld van de tent herinnert ons aan het verhaal van Abraham en Sara, en hun gastvrijheid voor de drie vreemdelingen te Mamre,<sup>19</sup> waaraan wij nog recentelijk aandacht besteedden. Abraham zat bij de ingang van zijn tent. Joodse bronnen vertellen, dat deze tent waarschijnlijk aan vier kanten open was, en daarom kon Abraham iedereen zien naderen. Hij voelde zich waarschijnlijk niet op z'n best, want het was op het heetst van de dag, en om de dingen te compliceren, stond God recht voor hem, terwijl deze drie vreemdelingen arriveerden.<sup>20</sup> Klinkt ons dat als leiders vreemd in de oren? – dat alles tegelijkertijd gebeurt! Er wordt ons verteld, dat Abraham zijn ogen opsloeg, de vreemdelingen zag, en meteen naar hen toe liep om hen te begroeten. Hij liet water halen opdat zij hun voeten konden wassen, en hij nodigde hen uit om verkoeling te zoeken, terwijl hij iets te eten voor hen ging halen. Hij bood hen voedsel in overvloed aan, en ging vervolgens bij hen staan, onder de boom, terwijl zij van het voedsel genoten. Toen de vreemdelingen vroegen waar zijn vrouw Sara was, antwoordde hij, dat zij in de tent was. Eén van hen zei, dat Hij na een jaar terug zou komen, en dat Sara tegen die tijd een zoon zou hebben. Sara die nu bij de ingang van de tent stond, lachte alleen maar, want zij dacht bij haarzelf dat dit eenvoudigweg onmogelijk was, omdat zij de leeftijd om kinderen te krijgen, was gepasseerd, en Abraham ook te oud hiervoor was. Toen zij werd gevraagd waarom zij lachte, werd zij bang, en ontkende dat zij gelachen had.

En toch kennen wij de gelukkige afloop van deze ontmoeting bij de tent in de woestijn – Sara en Abraham ontvingen de gave van nieuw leven. De bezoekers die door God waren gezonden, veranderden hun leven drastisch, en bereidden hen een toekomst waarvan zij nooit zouden hebben gedroomd. Wij merken op, dat Abraham bij de aankomst van de vreemdelingen God niet schijnt te hebben opgemerkt, maar toch deed wat God van hem zou hebben verlangd, vanwege zijn diepe relatie met de levende God. Dit maakt deel uit van de geloofsweg van Abraham en Sara, en dit moge ons wellicht helpen bij onze overdenking van ons hedendaagse religieuze leven. Wij kunnen onszelf als leiders van onze gemeenschappen afvragen: staat God voor ons? Want als Hij niet voor ons staat, dan bestaat het gevaar dat de liefde die ons stimuleert, zal gaan afkoelen ..... En het “zout van het geloof” zou aldus haar Redder kwijtraken. Om onze blik op Jezus Christus gericht te houden, blijft “de pionier en de voltooiër van ons geloof”<sup>21</sup> onze uitdager. Wij ontmoeten vandaag mensen die arriveren via de vierzijdige openingen van onze congregationele tenten – mensen van alle leeftijden, die een luisterend oor willen, migranten en vluchtelingen, zij die hun banen zijn kwijtgeraakt, zij die verhandeld zijn, zij die te lijden hebben onder depressies of ontmoedigd zijn, zij die “op zoek zijn naar de ultieme betekenis en de definitieve realiteit van hun levens en van de wereld”.<sup>22</sup> Sommigen zijn vreemdelingen, anderen zijn ons al bekend; weer anderen zijn niet fysiek aanwezig, maar wij horen over hen, lezen over hen, over hun strijd in andere delen van de

wereld. Wanneer zij langskomen, of ons om steun vragen, of even van ver onze levens aanraken ..... “wat hebben wij hen dan te bieden?” ... “welke voeding kunnen wij hen dan geven?” ... “welke ongebonden generositeit en (tedere) liefde is een essentieel onderdeel van onze ... getuigenis als gemeenschap?”<sup>23</sup> We moeten de praktische dingen geven, die op dat moment nodig zijn, maar wij zijn geroepen om meer te geven – een radicale profetische getuigenis van een globaal hart; “van een pelgrim en een biddende aanwezigheid”, die altijd meekijkt, “bemiddelaar is en vaststaand in het geloof”, met God en de wereld aan hun kant.<sup>24</sup>

Wat is dan het nieuwe leven dat in ons moet worden geboren, de transformatie die aan de gang is, ons onbekend, in en door deze veelvoudige ontmoetingen? Vervallen wij, net als Sara, soms in een zeker cynisme, waarbij wij denken dat het geven van leven aan iets nieuws onmogelijk is? Of blijven wij, net als Abraham, bij de vreemdelingen die aankomen, luisterend naar hun vragen, deelnemend aan hun gesprekken, waarbij wij er ons toe voelen geroepen om nieuwe antwoorden te geven. Gedurende deze laatste jaren heb ik bijzondere gesprekken gevoerd met jonge ondernemers, met grafische kunstenaars, met jonge mensen, gezinnen en anderen, die allemaal op zoek waren naar creatieve manieren om hun geloof te belijden. Het religieuze leven, en de Kerk zelf, maakt moeilijke tijden door, verkerend “op het heetst van de dag”. Het gewijde leven wordt niet irrelevant, maar “neemt een nieuwe en onverwachte rol” op zich, door te laten zien hoe zij “de moeilijkheden van vandaag met geloof en zelfs vreugde” wil accepteren en beleven.<sup>25</sup> Bovendien worden wij ertoe uitgenodigd om onze kleine inspanningen voor verandering te delen met andere delen van de wereld. Deze komende oktober, gedurende de Synode over de Amazone, zal de REPAM (het overkoepelend kerkelijk netwerk van het Amazonegebied) een tent in Rome bouwen, die het Amazonegebied vertegenwoordigt: ons gemeenschappelijke huis. Dit zal een verwelkomingsruimte dicht bij het Vaticaan zijn voor allen die aan de Synode deelnemen, en speciaal voor de leden van de autochtone gemeenschappen; een plaats om elkaar te leren kennen, om samen te bidden, en om ervaringen uit te wisselen. Bij de UISG zullen we proberen deze ruimte digitaal na te bootsen, om daarmee een wereldwijde deelname te stimuleren en allen uit te nodigen “om de tenten in ons hart te vergroten”.

## 2. Zijt aanwezig in de grensgebieden

Paus Franciscus spreekt over een naar buiten tredende Kerk, een Kerk die “naar buiten” gaat naar de verwonde landschappen, naar de grensgebieden. Gloria Anzaldua gebruikte de metafoer “grensgebieden” of “de grens” om te verwijzen naar de verschillende overgangen tussen politieke en geografische gebieden, tussen sociale zones, tussen meervoudige taalgebieden en culturele contexten.<sup>26</sup> Grensgebieden vindt men overal: in onze locale omgeving, op nationaal en internationaal niveau, en heel dicht bij huis, in onze religieuze gemeenschappen. Voor Anzaldua zijn grensgebieden belangrijke plaatsen, niet alleen vanwege de mengeling die daar optreedt, maar ook vanwege de perspectieven die zich daar openen voor hen die er wonen. Het bewonen van de grensgebieden voorziet in een zekere kennis: men maakt deel uit van het systeem, maar bezit tevens de kennis van een buitenstaander. Deze “grensgebieden” moeten wij koesteren in ons hart en in onze geest. Het kunnen zien “door de ogen van anderen” is essentieel om zich een dieper

begrip, en een diepere empathie en compassie te kunnen verwerven, dan die welke kan worden bereikt, wanneer men blijft hangen in het eigen sociale milieu.

“Grensgebieden” zijn een rijke metafoor. Zij vertegenwoordigen de veelheid van plaatsen en gelegenheden, waar mensen uit verschillende culturen en contexten zich naar elkaar toe begeven, om samen te leren en te groeien. Dit wordt gerealiseerd door het opbouwen van relaties die iets aan de ander schenken, en leiden tot een wederzijdse transformatie. Het gaat hierbij niet alleen om het naast elkaar overleven, maar het is tevens een proces waardoor diepe onderlinge banden worden opgebouwd en verschillen worden gewaardeerd, waarbij men tot samenwerking bereid moet zijn. Toen kardinaal Montenegro de UISG uitnodigde om zusters naar Sicilië te zenden, omdat duizenden migranten op haar kusten arriveerden, was hij bij het beschrijven van zijn verwachtingen heel duidelijk over wat hij wilde. Hij zei: “Ik wil jullie niet voor een project, want er zijn al zoveel goede projecten. Ik wil zusters die op straat lopen, die mensen benaderen, en contacten leggen met zowel de lokale mensen als met de immigranten, zusters die in staat zullen zijn om bruggen te bouwen van wederzijds begrip, waarover elke groep naar elke andere groep kan gaan”. Het voor elkaar aanwezig kunnen zijn en open te kunnen staan voor een wederkerige ontmoeting met de Ander die als vreemdeling aankomt, is een profetische daad in de hedendaagse van elkaar afgezonderde en gescheiden contexten. De zusters van de UISG-communiteiten worden door de lokale mensen “le Suore del Mondo” - de Zusters van de Wereld – genoemd. Is dat wellicht onze nieuwe roeping?

In de hedendaagse tijd is onze aanwezigheid nodig bij de vele grenzen die mensen scheiden en blokkeren. Dit kunnen politieke of fysieke grenzen zijn, of onzichtbare grenzen, die de insluiting of uitsluiting van mensen controleren. De Spaanse theoloog Mercedes Navarro herinnert ons eraan, dat de christelijke God “een Grensgod” is, en dat *“het overleven op de grenzen alleen mogelijk is, wanneer deze grenzen worden opgeheven, en worden vervangen door kruispunten”*.<sup>27</sup> In onze contemplatie, in onze gebeden, en terwijl we naar buiten gaan, moeten wij dus steeds deze grenzen bewonen: we moeten op profetische wijze de tussenruimtes bewonen, waar we mensen de scheidingen tussen culturen, religies, geslachten, rassen en etnische groeperingen kunnen doen overschrijden. Wij moeten mensen op fysieke en spirituele kruiswegen zijn, waar wij kijken en wachten. De zorg van onze harten, de kracht van onze gebeden en van onze bemiddeling, kunnen de zusters die zich op verschillende kruiswegen bevinden op verschillende plaatsen in de wereld ondersteunen, omdat ons globaal zusterschap impliceert, dat wanneer één zuster ergens aanwezig is, wij daar allemaal aanwezig zijn. ***Kunnen wij onszelf afvragen: “Wat betekent het vandaag om te leven zonder grenzen en ons op kruiswegen te bevinden? Hoe kunnen wij fysiek en spiritueel op de hedendaagse grenzen aanwezig zijn?”***

### 3. Omarmt de kwetsbaarheid

Een wereldwijde blik op de ontwikkelingen binnen de religieuze congregaties wijzen op een levenscyclus die startte vanaf hun geboorte en liep, na de volwassenheid, naar verlies en vermindering, en zelfs in sommige gevallen naar beëindiging. We leven in een cyclus van passie, dood en wederopstanding, zowel op het persoonlijke als op het organisatorische niveau. De meerderheid van de congregaties telt

wereldwijd minder dan 200 leden. Vele congregaties in het globale Zuiden moeten ervoor strijden om hun leden en hun taken te kunnen blijven financieren, en toch geloven wij, dat Gods aanwezigheid dit altijd mogelijk zal blijven maken. Congregaties in het globale Noorden vertrouwen hun congregaties toe aan lekenleiders in de vorm van zorgstichtingen en andere instituties, met alle administratieve uitdagingen die aan deze processen verbonden zijn. Het is alsof we met z'n allen bij dezelfde heilige ruimte uitkomen, waar we een grotere breekbaarheid en kwetsbaarheid ervaren. Maar hierdoor winnen we ook aan diepere betekenis; het plaatst ons in communie met de mensen van onze tijd en plaats, met name met hen die zich in de periferieën bevinden. Terwijl we met recht trots mogen zijn op al datgene wat we in het verleden hebben bereikt, moeten we tevens kennis nemen van onze eerdere blindheid en nalatigheid, met name omdat we er niet in zijn geslaagd om de meest kwetsbaren onder ons te beschermen. Dit vraagt om een diepe nederigheid die ruimte schept voor ommekeer en verandering. Wij worden ertoe geroepen om de toekomst met dezelfde moed en overtuiging tegemoet te zien als onze stichters en stichteressen, ervan overtuigd dat, waar het om gaat, onze aanwezigheid onder en onze ontmoetingen met de hedendaagse mensen en hun noden is. Paus Franciscus herinnert ons eraan, dat wij het erfgoed beheren van hen die ons voorgingen, en die de moed hadden om te dromen<sup>28</sup>. Die dromen ontstonden vaak in een tijd van grote sociale nood, met schaarse middelen. We hoeven onze archieven maar na te slaan om ons te verbinden met onze stichtende ervaringen van kwetsbaarheid en breekbaarheid.

De Schriften beschrijven woestijnen en bergwildernissen, waar Gods volk een tweedimensionele ruimte vindt. Zij schijnen voortdurend de woestijn te worden ingetrokken – om daar de hardste en moeilijkste weg in te moeten slaan – als een juiste oefening in radicaal geloof.<sup>29</sup> Het is hier in de woestijn, waar het volk wordt gevoed, vijfduizend tegelijkertijd, en een nieuwe gemeenschap wordt daar gevormd. Wij worden er voortdurend aan herinnerd, dat “de plaats waar schaarste heerst, en zelfs de dood, door Jezus wordt geopenbaard als een plaats van hoop en nieuw leven”.<sup>30</sup> Richard Rohr beschrijft het concept van de “tweedimensionele ruimte” als “een cruciale tussentijd waarin eigenlijk alles gebeurt, en toch niet schijnt te gebeuren”.<sup>31</sup> Het is een wachttijd. Vandaag lijken wij religieuzen in deze wachttijd te zijn aangekomen, waar geduld van ons wordt gevraagd, om tijd en ruimte vrij te maken voor een nieuwe doorbraak. Op deze tweedimensionele plaats kunnen wij onze inzichten met elkaar delen, en diep luisteren, terwijl wij onze gevoelens waar naartoe God ons roept met elkaar delen; deze gesprekken kunnen de fluisteringen van de Heilige Geest aan ons openbaren.

De spirituele schrijver Belden Lane schrijft, terwijl hij nadenkt over de dood van zijn moeder, dat het “beginpunt van vele dingen het verdriet is, op een plaats waar het einde zo absoluut aanwezig is”.<sup>32</sup> Terwijl velen van ons religieuzen op die eindplaats wonen ..... herinnert het geloof ons eraan, dat “de sluitingspijn” vaak de “voorbode is van elke nieuwe opening in ons leven”.<sup>33</sup> Wij weten, dat onze ervaring van zwakte, verwarring en ‘het op zoek zijn’ ons plaatst tussen de mannen en de vrouwen van onze tijd. Wat wij vandaag aan mensen moeten bieden, is vooral onze ervaring van kwetsbaarheid, breekbaarheid en zwakte, en ons diepe geloof dat Gods Genade nooit komt op de wijze die wij verwachten. Deze vraagt juist vaak “om het verlaten van elke zekerheid”, en pas in de acceptatie van de

kwetsbaarheid, die de Genade van ons vraagt, vinden wij vervolgens de uitnodiging tot volheid”.<sup>34</sup> Via onze eigen beperkingen en zwakheden worden wij als menselijke wezens geroepen om te leven, zoals Christus leefde. De professie van de Evangelische Raden van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid is “een radicale getuigenis van de kracht van het Paasmysterie”, indien wij alles overgeven aan Hem die ons eeuwig leven biedt. ***Kunnen wij gesprekken over breekbaarheid en kwetsbaarheid voeren? Geloven wij, dat God de weg bereidt voor iets nieuws in onze levens? In het leven van de wereld?***

#### 4. Viert onze luxueuze diversiteit

Het recente document over nieuwe wijn in nieuwe wijnzakken merkt op, dat vele religieuze congregaties zich hebben begeven van een vrijwel geheel monoculturele context naar de uitdaging van het multiculturalisme. Donald S. McGavran spreekt over “luxueuze menselijke diversiteit”, en Zr. Marie Chin, RSM, verwijst naar “het labirint van culturen in het religieuze leven”.<sup>35</sup> Hoe moeten we het leiderschap dan uitoefenen bij deze groeiende diversiteit, zowel globaal als lokaal? We moeten aan onszelf een grotere vraag stellen: “Hoe kunnen wij als religieuze congregaties, als instituties met een doel, een charisma, een positieve bijdrage leveren aan de uitdaging van het globale interculturele leven? Hoe kunnen wij als leiders dit grotere doel dienen?” Deze vraag is zeker relevant in een wereld die is getroffen door globalisering. Nu is wellicht de tijd gekomen, dat de religieuze congregaties een nieuwe weg wijzen om zich met de “Ander” te relateren in onze gemeenschappen, een weg die een hoopvol perspectief opent voor het toekomstig leven op deze wereld. Wij weten, dat de enige weg voorwaarts voor de mensheid de transformatie is van de planeet in een open en inclusieve ruimte, gebaseerd op de waarden van solidariteit, gerechtigheid en dialoog. De Spaanse theoloog José Cristo Rey Garcia Paredes schrijft hierover het volgende: *Onze identiteit is planetair en globaal. Wij zijn burgers van de wereld ..... Hoe moeten wij (deze) visie transformeren in enkele diepere en fundamentele overtuigingen, die worden aangenomen door eenieder en elk van de leden die de missie met ons delen?*

Onze gemeenschappen en congregaties zijn knooppunten van een veel groter weefsel van culturele, historische en economische dynamiek. Wat gebeurt in één deel van de wereld, of in één congregatie, dan wel in een deel van een congregatie, reflecteert het geheel, en spreekt namens het geheel. Met dat globale perspectief, beginnen wij ons te realiseren, dat de “luxueuze diversiteit” binnen het religieuze leven en onze verbondenheid over de wereld een betekenisvolle invloed kunnen hebben. De netwerken en de intercongregationale projecten, die vandaag worden opgezet, verkondigen op profetische wijze de eenheid van het mensdom. De lokale mensen van Zuid-Soedan vragen aan de religieuzen die onder hen wonen, voortdurend “hoe zij erin slagen met vele stammen samen te wonen?” – ofschoon zij hen erg dankbaar zijn voor de vele wijzen waarop aan hun noden tegemoet werd gekomen. Dat is de reden waarom het belangrijk is samen te werken – ook met de anderen – opdat ons wordt geleerd hoe wij intercultureel kunnen leven, waarbij wij vooroordelen en racisme kritisch beoordelen, alsmede onze etnocentrische houdingen en gedragingen. Wij zijn deze weg bij enkele van onze congregaties ingeslagen, maar het is een weg die wij moeten vervolgen en verdiepen. Kunnen wij, om deze uitdaging te omarmen, wellicht een partnerschap of een tweelingband sluiten met

een andere congregatie, in een ander deel van de wereld? *Kunnen wij onszelf afvragen, waar wij op deze interculturele weg zijn aangekomen, binnen onze congregaties en binnen de maatschappij?*

## 5. Neemt deel aan webkijken en aan webweven

De doopsgezinde theoloog en vredesactivist John Paul Lederach heeft ons veel te leren over leiderschapsprocessen in de hedendaagse wereld. Hij gebruikt de term “morele verbeelding” om iets te beschrijven “dat de aandacht van mensen buiten de dingen roept die onmiddellijk vorm aannemen en zichtbaar zijn”.<sup>36</sup> Hij beschrijft morele verbeelding als “de capaciteit om iets nieuws te laten ontstaan”.<sup>37</sup> Een persoon met morele verbeelding probeert mogelijkheden te ontdekken, waarover nooit eerder is gedroomd. Bij een beschouwing van zijn werk als vredesactivist, realiseerde Lederach zich, dat het gebruik van een “webbenadering” het veranderingsproces in vele verschillende contexten mogelijk maakte. De lijnen, verbindingen en knooppunten van een web verschaffen inzicht in wat Lederach aanduidt als “een relatiegerichte benaderingswijze”.<sup>38</sup> De kunst van het webweven betekent dat we naar relaties moeten kijken door “de lenzen van sociale kruispunten, verbindingen en onderlinge afhankelijkheid”.<sup>39</sup> Relatiewebs (relatienetwerken) scheppen de sociale energie die nodig is om nieuwe doelstellingen en richtingen te formuleren. Leiders, zegt Lederach, moeten zich scholen op het gebied van webkijken en webweven. Zij moeten sociale kruispunten kunnen identificeren, waar verbindende links met anderen kunnen worden geplaatst, om aldus het maatschappelijk gevoel van onderlinge afhankelijkheid te versterken. Bij de LCWR was u dit zeker al aan het doen.

Lederach presenteert een aantal belangrijke concepten die ons kunnen helpen bij het vervullen van onze leiderschapsrol op globaal niveau. Hij spreekt over het weven van webs (netwerken) waarin hij keerpunten ziet, die als desem zijn en leiden tot het opzetten van platvormen. Deze concepten vinden hun weerklank in de Schriften. **Keerpunten** zijn de momenten van conversie, ommekeer, die mensen een andere richting op duwen. Het zijn momenten die nieuw leven in zich dragen, dat meestal voortkomt uit een kale grond. Hier “ontstaan nu nieuwe dingen, en oude dingen worden hervormd; onze wijzen van zien, horen, voelen, denken, enz. worden getransformeerd”.<sup>40</sup> Volgens Lederach bestaat het desem normaliter uit een kleine groep mensen, die op de juiste plaats zijn op de juiste tijd. Zij zorgen voor een aantrekkende kracht, een stimulans, in de organisatie of in de maatschappij. Zij willen riskeren; zij willen uitstappen en zich begeven op onbekend terrein “zonder enige garantie op succes of veiligheid”.<sup>41</sup> Lederach ziet dit risico als een roeping tot een mysterieuze reis, die ruimte geeft aan de verbeelding, een weg die “mensen brengt naar het nieuwe, en leidt langs een mysterieuze, en veelal onverwachte, kust”.<sup>42</sup> Dit betekent, dat men in staat moet zijn om de kwetsbaarheid en de angst te omarmen. Platvormen, tenslotte, zijn volgens Lederach relationele plaatsen die groepen mensen in creatieve interactie plaatsen.

In vele hedendaagse globale initiatieven van het religieuze leven zien we deze elementen aan het werk. Ik denk hierbij in het bijzonder aan het project “Solidariteit met Zuid-Soedan”, dat werd gestart aan het eind van een burgeroorlog die enkele decennia lang duurde, en waarvoor een kleine groep mensen een web, een netwerk, heeft geweven bestaande uit locale en internationale relaties, alsmede uit relaties

tussen verschillende organisaties en religies. Een groot aantal van uw congregaties neemt deel aan dit initiatief, en zij speelden werkelijk een hele betekenisvolle rol bij het mogelijk maken van dit project. Een tweede voorbeeld zijn de trainingsprogramma's die momenteel aan zusters, priesters en broeders worden aangeboden, die de slachtoffers van seksueel geweld in conflictsituaties in Centraal-Afrika begeleiden. Deze programma's verbinden de religieuzen met regeringspersoneel, met lokale en internationale NGO's en met trauma- en gezondheidsexperts. De religieuzen die in het kader van deze programma's zijn getraind, zijn nu een bron van hoop en van genezing voor vele mensen in hun landen. Bovendien hebben zij andere netwerken gevormd, en scheppen zij aldus nieuwe ondersteunende webs binnen hun landen. Een ander voorbeeld zijn de 42 netwerken tegen de mensenhandel, die wereldwijd worden geleid door vrouwelijke religieuzen, inclusief het nieuwe netwerk dat werd gevormd door Talitha Kum in Juni, en waar een interreligieuze groep vrouwen uit Libanon en uit Syrië zich voor inzetten; dit netwerk bestaat uit katholieke zusters en uit vrouwen behorend tot vijf verschillende geloofstradities. En tenslotte is er het "Laudate Si"-initiatief van de UISG, in het kader waarvan de religieuze congregaties wereldwijd worden uitgenodigd om lid te worden van de Katholieke Globale Klimaat Beweging, om "Laudate Si" bekend te maken en uit te dragen op het lokale niveau.

Ik denk, dat nu de tijd voor ons religieuzen is gekomen om ons individueel en als congregaties aan te sluiten bij de webs en de platvormen, die door anderen zijn gecreëerd. We kunnen ons daarbij richten op de thema's die weerklanken in onze respectievelijke charisma's, en aldus aan deze relaties onze geloofsdimensie toevoegen. Wij spreken dan samen onze zorgen uit bij kerkleiders en bij leiders op de nationale en de globale niveaus. Wij laten daarbij de stem en de perspectieven van de vrouwelijke religieuzen horen. Misschien is dit de hedendaagse wijze om de parabel van de wijn en de wijnzakken tot uitdrukking te brengen. Wij kunnen deelnemen aan de "desem"-groepen, die zich richten op verandering. Denk daarbij aan de jonge Zweedse studente Greta Thunberg, die de studenten wereldwijd opriep "om te staken voor het klimaat", of aan Malala Yousafzai die wereldwijd campagne voert voor het onderwijs aan meisjes. Wij kunnen deelnemen aan webweven wanneer wij ons verbinden met anderen, dichtbij en ver weg – via netwerken van gebed en actie. ***Kunnen wij onze leden aanmoedigen om deze scheppende mogelijkheden te onderzoeken? Tot welke netwerken behoort uw congregatie momenteel, en welke netwerken heeft zij helpen ontwikkelen? Bij welke initiatieven moeten wij ons als webkijkers aansluiten, en welke moeten wij proberen te versterken, als congregaties? En als LCWR?***

En tenslotte nog dit .....

## 6. Luistert naar de lange noten

Tenslotte moeten wij als leiders luisteren naar de lange noten. Enkele zomers geleden, nam ik deel aan een seminar over het creatieve leiderschap in de "Burren School of Arts" in het Westen van Ierland. "The Burren" zelf is een bijzonder geografisch landschap. Een van de belangrijkste regio's in de wereld op het gebied van karst- en kalksteenverschijnselen; de plek heeft een zekere mystieke kwaliteit. We waren een uiteenlopend gezelschap van mensen met verschillende levenswegen, en afkomstig uit de hele wereld. We voerden met elkaar goede gesprekken over

leiderschap. Aan het einde van elke sessie vatte een dichter of muzikant of kunstenaar de essentie van elk gesprek samen in een gedicht, met een symbool of in een muzikaal stuk ..... want de leider is ook een echte kunstenaar. Aan het einde van één van die sessies speelde Martin Hayes, een traditionele Ierse violist, een stuk wat eindigde met een hele lange noot. Ik realiseerde me, dat wij als leiders moeten leren om naar de lange noten van het dagelijks leven te luisteren, en deze moeten identificeren; zij geven namelijk aan wat er op een dieper niveau gebeurt, zodat wij kunnen overdenken hoe wij hierop moeten reageren.

De Heilige Ignatius van Loyola vraagt ons om ons een voorstelling te maken van de Drieëenheid die neerkijkt op de wereld, en onszelf daar te plaatsen, terwijl wij de complexe zondigheid van de onverloste mensheid aanschouwen. We kunnen de Drieëenheid dan bijna horen zeggen: “Laat ons werken aan de transformatie van het hele menselijk ras; Laat ons antwoorden op de zuchten van de schepping”.<sup>43</sup> De meditatie nodigt ons ertoe uit om “neer te dalen tot de werkelijkheid en ons hiermee bezig te gaan houden, opdat wij deze zullen kunnen transformeren”.<sup>44</sup> En dat, terwijl wij ons afvragen: “hoe kunnen wij deelnemen aan Gods Plan voor de Missio Dei, voor de verlossing van de wereld. Wie worden wij als vrouwelijke religieuzen, als congregaties en als individuele personen geroepen te zijn?” Wanneer wij dieper gaan, dan raken wij de mystieke en de profetische dieptes van onze levens, waaruit al ons handelen voortkomt. De antwoorden hierop schuilen in onze openstelling om ons in te zetten voor eenvoudige daden van ontmoeting en van communie met hen die dichtbij en ver weg zijn. Dit kunnen we doen op elke plaats, op elke tijd en op elke leeftijd. Het ontmoeten van de ander en het in communie staan met anderen, zijn onderdelen van het hart van ons leiderschap, omdat wij eerst onszelf, en vervolgens de leden van onze congregaties en anderen, oproepen tot het volgende: ***Verbreedt de tent in uw harten; zijt aanwezig in de grensgebieden; omarmt de kwetsbaarheid; viert onze luxueuze diversiteit; neemt deel aan webkijken en aan webweven; luistert naar de lange noten.***

Ontmoeting vraagt om een diepe openheid voor Gods Missie in de wereld. Ons geloof is “op de eerste plaats een ontmoeting met Jezus, en vervolgens moeten we doen wat Jezus doet: anderen ontmoeten”.<sup>45</sup> Het werkelijk ervaren van het mysterie van de ontmoeting, vraagt om “de capaciteit om te horen, om te luisteren naar andere mensen; om in staat te zijn om naar wegen en middelen te zoeken”<sup>46</sup> om Gods Koninkrijk samen op te kunnen bouwen. Over de hele wereld proberen wij zusters als één gemeenschap van missiediscipelen voorwaarts te gaan, waarbij wij stoutmoedig het initiatief nemen om naar anderen te gaan, zoekend naar hen die zijn gevallen, terwijl wij staan op de kruispunten, en de verstotelingen verwelkomen.<sup>47</sup> We worden met name geroepen om een contemplatieve aanwezigheid in de wereld te zijn, waarbij wij onze antwoorden overdenken op de veranderende landschappen, en waarbij wij aan elkaar doorgeven wat er gebeurt op de plaatsen waar wij ons bevinden, hoe wij daarop zouden willen antwoorden en steun zouden willen vragen aan elkaar.

Deze globale gesprekken hebben wij nodig. We beschikken over de communicatiemiddelen om wereldwijd met elkaar in contact te treden. Nog recentelijk brachten wij bij de UISG zusters uit alle delen van de wereld samen met de zusters uit Washington, die het initiatief hadden genomen tot een daad van burgerlijke ongehoorzaamheid, om de onmenselijke condities onder de aandacht te

brengen van met name kinderen in gevangenkampen voor migranten. Wij bevestigden en ondersteunden de recente brief, die door 62 ondertekenende gemeenschappen van Karmelieten en Zusters van de Arme Clara werd gestuurd naar de president en naar de minister-president van Italië, waarin de behandeling van migranten werd betreurd. Wij weten, dat God onder ons aanwezig is, en wij zijn door zichtbare en onzichtbare banden met elkaar verbonden. We worden ertoe uitgenodigd “om onze levensweg zachtmoedig hand in hand te bewandelen (waarbij wij de handen vasthouden van de minsten van onze broeders en zusters), terwijl wij steeds zijn verzekerd van de aanwezigheid van Christus, onze gesluierde en verlichtende reisgezel”.<sup>48</sup> Het wonen in Rome geeft mij een plaats aan het raam, waardoor ik het leven en de tijd van Paus Franciscus mag bijwonen. Hij brengt een leiderschap tot uitdrukking van globale transformatie. Hij toont ons<sup>49</sup> de juiste melanche van onze persoonlijke reis, onze persoonlijke weg, door het leven van deze wereld, welke gelijkloopt met de reis van de mensheid naar God. Hij houdt vele van de elementen die wij vanmorgen hebben gepresenteerd in balans. Zijn getuigenis toont aan, dat de leider moet zijn ondergedompeld in de wereld, met zijn ogen geopend voor de vreugde en voor het lijden, en met een gebroken hart, omdat hij elke dag de strijd van het volk deelt, terwijl hij hen tegelijkertijd een beeld voorhoudt van de contemplatie van Christus’ Aangezicht. Paus Franciscus kent zichzelf op diepgaande wijze; hij erkent zijn kwetsbaarheid als mens, weliswaar “geroepen maar vol met scheurtjes”, waardoor hij voortdurend de steun vraagt van ons gebed. Deze steun stelt hem in staat om zijn beperkingen te overtreffen, in dienst van anderen met tederheid en genade. Tenslotte, toonde hij aan dat leiderschap om een creatieve wisselwerking vraagt tussen het verleden, het heden en de toekomst, waarbij “de herinneringen aan onze wortels” ons voorzien van “de nodige moed terwijl wij het onbekende tegemoet treden”,<sup>50</sup> een moed die de trouw ziet als “een verandering, een bloesem en een groei”.<sup>51</sup> Uiteindelijk zijn u en ik, als leiders, geroepen om “gemeenschappen van verandering” te leiden ..... “trouw aan de voortgaande en oneindige zoektocht naar God, op deze veranderlijke plaats en in deze veranderlijke tijd”.<sup>52</sup>

<sup>1</sup> Brene Brown, YouTube, “Ted Talk on Vulnerability”.

<sup>2</sup> Pope Francis, “Address to the National Conference of the Italian Church”, Cathedral of St. Maria in Fiore, Florence, Nov. 10, 2015.

<sup>3</sup> “Passion for Christ, Passion for Humanity: Act of the Congress on Consecrated Life” (Paulines Publication of Africa: Nairobi, 2005), 27.

<sup>4</sup> Idem, 26.

<sup>5</sup> Idem, 25.

<sup>6</sup> Idem, 27.

<sup>7</sup> Pope Francis, “Apostolic Letter, Year of Consecrated Life”, 21 November. 2014

<sup>8</sup> Idem.

<sup>9</sup> Sr. Raphael Considine, Presentation Sister.

<sup>10</sup> John Shea, “Theological Assumptions and Ministerial Style” in: *Alternative Futures for*

Worship in Alternatives Futures for Worship, vol. 6 Leadership, Ministry in Community, ed. M.A. Cowan (Collegeville, Minn: Liturgical Press, 1987), 105-28.

Js. 54, 2.

Pope Francis, "Witnesses of Joy: Apostolic Letter to all Consecrated Persons on the Occasion of the Year of Consecrated Life", #1.

Idem, #2.

Idem, #1.

Pope Francis, "Witness of Joy", # 2.

Pope Francis, "Theology of Tenderness", September 13, 2013

Mt. 17,19; 21,21.

Walter Kasper, "*Pope Francis' Revolution of Tenderness and Love: Theological & Pastoral Perspectives*". New York: Paulist Press, 2015.

Gen. 18.

Marianne Moyaert, "Biblical, Ethical and Hermeneutical Reflections on Narrative Hospitality," in Richard Kearney & James Taylor ed. *Hosting the Stranger: Between Religions*.

Benedict XVI, Apostolic Letter, "Porta Fidei": For the Indication of the Year of Faith, 11 October 2011, #13.

Idem, #10.

Patricia Jordan FSM, "Shifting Sands and Solid Rock" (Herefordshire: Gracewing Publication, 2015), 14.

CICLSAL, "Keep Watch, To Consecrated Men and Women", *Journeying in the Footsteps of God*, 8<sup>th</sup> September, 2014.

Brian O'Leary, "Radical and Free: Musings on the Religious Life" (Messenger Publications: Dublin, 2016), 5.

"Introduction to the Fourth Edition by Norma E. Casntu and Aida Hurtado in Gloria Anzaldua, *Borderlands: La Frontiera*" – The New Mestiza, 4<sup>th</sup> Edition (San Francisco: Aunt Lute Books, 2012), 6.

Anzaldua, *Borderlands: La Frontiera* – The New Mestiza, 6.

Pope Francis, "Feast of the Presentation of the Lord", February 2, 2017.

Beldon C. Lane, "The Solace of Fierce

Landscapes: Exploring Desert and Mountain Spirituality" (London: Oxford University Press; 8th edition, February 26, 2007), 44.

Idem.

Richard Rohr, "Daily Meditation for Holy Saturday".

Lane, "The Solace of Fierce Landscapes", 25.

Idem.

Idem, 30.

Marie Chin RSM, "Towards a New Understanding of Cultural Encounter in Our Communities" in *Horizon*, Winter 2003, 16.

John Paul Lederach, "Moral Imagination: The Art and Soul of Building Peace" (New York: Oxford University Press, 2004).

Lederach, *The Moral Imagination*, 27.

Idem, 77.

Idem, 78.

Mark Johnson, "*Moral Imagination: Implications of Cognitive Science for Ethics*" (Chicago: University of Chicago Press, 1993), 212.

Idem, 39.

Idem.

Fr. Daniel Ruff, SJ, *Bulletin of Old St. Joseph's Church in Philadelphia*, Advent 2008.

Josep M. Lozano, "Leadership: The Being Component" in *J. Business Ethics*, Published online 23 March 2016,

Pope Francis, *Vigil of Pentecost with Ecclesial Movements*, 18 May 2013.

Pope Francis, *Apostolic Letter on the Occasion of the Year of Consecrated Life*, #3.

EG, #24.

Idem.

Chris Lowney, *Pope Francis: Why He Leads The Way He Leads – Lessons from the First Jesuit Pope* (Loyola Press: Chicago 2018).

Pope Francis, in: Robert Moynihan, *Pray for Me: The Life and Spiritual Vision of Pope Francis: First Pope from the Americas* (Image Press: New York, 2013), 209.

Sam Sawyer, *Jesuit Post*, 2013.

Joan Chittister, OSB, *What Are You Looking For: Seeking the God Who is Seeking You* (Paulist Press, New Jersey, 2019), 11.

# ZUSTERS IN ZUSTERLIJKE COMMUNIE IN EN VOOR DE WERELD IN DE 21-STE EEUW

Zr. Anna Sánchez Boira, MHSFN

*Zr. Anna Sánchez Boira is een lid van de Missie dochters van de Heilige Familie van Nazaret. Zij werd geboren in Barcelona, en studeerde filosofie en letteren (Catalaanse filologie en Spaanse filologie). Omdat zij een grote passie heeft voor de wereld van het onderwijs, heeft zij zichzelf gewijd aan de opvoeding van kinderen en jonge mensen aan de scholen van de congregatie. In 2011 werd zij overgeplaatst naar Rome, waar zij als lid van de historische commissie van haar congregatie haar medewerking heeft verleend aan het project dat zich ten doel stelt om de historie van de congregatie, vanaf haar stichting, te onderzoeken en te publiceren. Daar zette zij haar studie theologie van het religieuze leven voort aan het Claretianum, waar zij haar licentiaat haalde in 2016, en daarna een proefschrift schreef met als thema: “Het charisma van het vrouwelijke religieuze leven in het Derde Millennium: zusters in zusterlijke communie in en voor de wereld”, wat zij in 2018 heeft verdedigd. Momenteel woont zij in Indonesië waar zij dit onderwerp blijft bestuderen, maar nu gericht op het gebied van de interreligieuze dialoog in dit land.*

*Origineel in het Spaans*

## Een benadering van de term zusterschap

Het concept *broederschap-zusterschap* verscheen reeds in de geschriften van de klassieke filosofen. Aristoteles, bijvoorbeeld, definieert in zijn *Nicomacheaanse Ethiek* de vriendschap tussen broeders als ‘het doen voor anderen, wat ik zou willen, dat anderen voor mij doen’. Eeuwen later bevestigt St. Thomas, dat omdat “de ander” van mij verschilt, ik hem moet bieden wat van mij is, en zijn broeder moet worden.

Vanuit een ander perspectief stelt Hanna Arendt, dat het persoonlijke is gelegen binnen de collectieve werkelijkheid. Het doel is om zich te bewegen van een oplossing van een probleem naar de oplossing van sociale problemen; om die reden vereist de sociale pluraliteit het aangaan van een overeenkomst met vrouwen, om hun invloed in de wereld te vergroten.

In 1980 sprak Elizabeth Lovatt-Dolan,<sup>1</sup> een lekenvrouw die actief was in de Kerk en zich inzette voor vrouwen, al over vrouwen in de Kerk door te verwijzen naar hun unieke roeping die hen weliswaar verenigt, maar tegelijkertijd meerdere vormen kan aannemen. Ongeacht de vraag, of zij zich bewust was van de term “zusterschap”, stelt zij een unie van vrouwelijke gelovigen voor, als een nieuw paradigma van samenwerking: “Wij hebben allemaal dezelfde roeping ontvangen om God en elkaar te dienen; maar het uitdragen van deze roeping hangt af van onze eigen bijzondere gaven en charisma’s, en van onze bereidheid om God te antwoorden (...). In de hedendaagse tijd beginnen velen van ons méér te denken in termen van de onderlinge aanvulbaarheid van roepingen, en aan de noodzaak om ons bewust te zijn van het feit dat wij vaak worden

*geconfronteerd met dezelfde problemen en dezelfde uitdagingen. Wij zijn ons er tevens in toenemende mate van bewust, dat wij elkaar kunnen helpen om met deze problemen en uitdagingen om te gaan, gesterkt door het gevoel, dat wij elkaar nodig hebben”.*

Mercedes Navarro stelt vast, dat rekening moet worden gehouden met de relationele behoeften van vrouwen: *“Wanneer je een vrouw losmaakt van de relationele structuur, beroof je haar niet alleen van de kern van haar identiteit, maar vlak je haar tevens uit als persoon. Zij woont in haar relaties, in haar basiservaringen en in haar structurele as”.*<sup>2</sup> In de hedendaagse tijd is het communiteits-, associatie- en groepsgevoel van vrouwen in sommige landen vergroot: zij spreken, delen, helpen elkaar, krijgen invloed en nemen deel aan gebeden en vieringen ..... Om hun persoonlijke en sociale identiteit te kunnen versterken, moeten vrouwen hun gedachten kunnen uitwisselen met andere vrouwen.

In het religieuze leven bracht Eleonora Barbieri in 1998 het werk van vrouwelijke religieuzen op verschillende sociale vakgebieden in herinnering, dat was bedoeld om de invloed van vrouwen te vergroten en veranderingen te bevorderen: *“Eeuwenlang werkten zusters in stilte, en deden zij veelal dingen voor de maatschappij, die anderen niet wilden doen”.*<sup>3</sup>

Enrica Rosanna zegt, dat vrouwen tegenwoordig netwerken creëren en zusterlijke groepen opzetten, omdat zij zich bewust worden van hun positie als vrouwen en over hun verantwoordelijkheid voor anderen. Het nieuwe paradigma versterkt de ontwikkeling van persoonlijke bronnen via authentieke onderlinge steun: *“Om die reden, hebben verschillende vrouwen – individueel of gemeenschappelijk – hun wederzijdse solidariteit versterkt (...). Zij hebben gevraagd om gerechtigheid, met de bedoeling om niet alleen voor henzelfte vechten, maar voor iedereen, mannen en vrouwen, ongeacht leeftijd, nationaliteit of religie”.*<sup>4</sup>

Meer recentelijk, heeft Janet Mock aan de congregaties voorgesteld om zich geroepen te voelen, om met verbeelding en creativiteit verbindingen aan te gaan, omdat *“zij deel uitmaken van een groter zusterschap, en er geen grotere investering in de toekomst bestaat, dan onze bronnen samen te voegen, om ons ervan te verzekeren dat wij spiritueel en intellectueel gevormde, en psychologisch gerijpte vrouwelijke religieuzen zullen zijn, die de uitdagingen van de wereld aan zullen kunnen. We moeten samen een weg vinden, die vele van onze congregaties niet alleen kunnen afleggen, om het religieuze leven voor de toekomst veilig te stellen. Tenzij u als leiders samen een weg vindt, om de nieuwe vrouwen die zich vandaag bij ons aansluiten, in al onze gemeenschappen op deze taken voor te bereiden, verschaffen wij hun niet de noodzakelijke basis om de leiderschapsrol over de toekomstige vrouwelijke religieuzen van ons over te nemen”.*<sup>5</sup>

Deze zelfde lijn volgend, benadrukt Pat Farrell de opening die het religieuze leven momenteel ervaart, als gevolg van *“de onzekere toekomst: wij kunnen deze alleen gezamenlijk scheppen (...). Om dit te kunnen doen, moeten jullie leren om geleid te worden en diep te luisteren. Er is momenteel sprake van een nieuwe urgentie om onze luistercapaciteit te verdiepen, en de leiding te aanvaarden van de collectieve wijsheid (...). De toekomst die zich voor ons aftekent, begeeft zich buiten het persoonlijke, naar een transformatie in een gemeenschap”.*<sup>6</sup>

Het idee en de betekenis van de termen zusterschap en broederschap neemt vorm aan, maar deze worden nog niet algemeen gebruikt in het Catalaanse Spaans of in het

gebruikelijke Spaans, dat wordt gesproken in Spanje. Zoals dit uiteraard ook niet het geval is in de andere talen, die een Latijnse oorsprong hebben. Aan de andere kant, gebruikt de Engelse taal wel in algemene zin de term “*zusterschap*”. Zusterschap komt van het Latijnse *soror, sororis* = “zuster”. Het verwijst naar de wederkerige relatie tussen vrouwen, die wordt gekenmerkt door solidariteit, vriendschap en het scheppen van allianties, dat wil zeggen een “tweeledigheid in de vrouwelijke manier van zijn”.

De Mexicaanse antropoloog *Marcela Lagarde* is één van de promotors en verspreiders van het begrip in het Spaans. Het verwijst naar “*onderlinge steun van vrouwen om aan allen van hen meer invloed te geven. Het is een alliantie tussen vrouwen die het onderlinge vertrouwen bevordert, alsmede de onderlinge erkenning van gezag, en het verlenen van onderlinge steun. Het impliceert het organiseren van bepaalde zaken, op een beperkte en tijdelijke wijze, met steeds groeiende aantallen vrouwen. Men gaat er daarbij vanuit, dat iedereen een link is voor het ontmoeten van vele andere mensen*”.<sup>7</sup>

Zusterlijke communie in het vrouwelijke apostolische religieuze leven, is een profetisch teken. De charisma's in de communie zijn een uitdrukking van het welzijn dat het Evangelie ons brengt, en van het mysterie van Christus, wat elk instituut is geroepen om te verkondigen via, de genade van de Geest. God evangeliseert met ons en door ons. Nu is dit de uitdaging van het apostolische leven: om in de wereld te leven als zusters en broeders, terwijl men door de communie van de charisma's het Evangelie verkondigt, en dit geloofwaardig maakt voor onze tijd.

### **Het religieuze leven volgens de interpretatie van het zusterschap**

Voor het religieuze leven betekent het zusterschap het herkennen van een grote familie op de Aarde en in de Hemel; het gevoel dat, waar je ook bent, de zusters van je congregatie – en buiten de congregatie – jouw familie zijn. Het betekent, dat wij weten, dat wij één grote gemeenschap zijn in de Heer, die ons steunt en helpt door middel van onze zusters. Joan Chittister schrijft: “*Zij komen allemaal uit één hart*”. Het is Jezus die ons verenigt – in één hart – als zusters van één Vader; dit is het mysterie van zusterlijke communie.

De vrouwen van het Evangelie volgen Jezus, blijven bij Hem, wanneer Hij aan het kruis is, en zijn getuigen van de Verrijzenis; zij blijven verenigd, als zusters, vrienden en vertrouwelingen (Maria en Elizabeth). Het Leven met de Heer is een gemeenschapservaring die ons oproept om samen te leven en ons op missie te zenden. Het apostolische religieuze leven is ertoe geroepen om een gemeenschap te zijn, die op weg gaat om anderen te ontmoeten. Felicísimo Martínez schrijft hierover: “*De broederlijke of zusterlijke liefde is het hart van het christelijk leven, de substantie van het Koninkrijk van God en van Haar gerechtigheid*”.<sup>8</sup> Allen zijn geroepen om deze liefde te ervaren vanuit hun eigen roeping. Jezus schenkt ons het gebod van de liefde: “*Dit is mijn gebod, dat gij elkaar liefhebt, zoals Ik u heb liefgehad*” (Joh. 15, 12). Met Jezus openbaarde de Drieëenheid in de familie van Nazaret het menselijk familiemodel van wederkerige liefde. Het zusterschap en de broederschap leert men van de Liefde van de Drieëenheid, de Drieëne God van de Vader, die in de Zoon ons Zijn liefde schenkt, en die bij de mensheid blijft via het mysterie van de Geest.

### **Zusterlijke gemeenschappen**

De heilige Augustinus vat de *koininia*, de kloosterlijke broederschap, op als een omgeving die zich leent voor een leven in vriendschap. Als een model hiervan, presenteert

hij Jezus' verzoek aan de Vader in het priesterlijke gebed: “*opdat zij allen één mogen zijn zoals Gij, Vader, in Mij en Ik in U; dat ook zij in Ons mogen zijn...*” (Joh. 17, 21). Deze unie wordt bereikt door de genade. De broeder-vriend is “*de broeder van mijn hart*” (*Confessiones* 9, 4-7), “*mijn andere ik*” (brief 20,1). De zusterlijke relatie van de zusters en de broederlijke relatie van de broeders wordt geïnspireerd door de Geest: “*Wanneer onze vriendschap een vriendschap in Christus is, dan is er plaats voor iedereen; de vriend is uniek, alhoewel hij niet de enige vriend is! (...) Wie liefheeft volgens het Hart van Christus, zal lopen door de straten, terwijl hij iedereen bemint in de oneindige ruimte van de liefde die hij heeft ontvangen van God, en dat stelt hem ertoe in staat om iedereen te verwelkomen, en om hen naar God te brengen*”.<sup>9</sup>

De zusterlijke gemeenschap is een profetie van het nieuwe leven in Christus, de verkondiging van de aanwezigheid en het handelen van God die dagelijks verzoent en verenigt, te midden van de onvermijdelijke moeilijkheden van het gewone leven: “*Het is prachtig om erin te slagen een religieuze gemeenschap op te bouwen in een profetisch teken dat wordt gelegd in een ziekenhuis, in een school, in een wijk, etc., en dat is het wat het zal zijn, indien het werkelijk een biddende, broederlijke, open, vrijgevege, apostolische en missiegerichte gemeenschap is*”.<sup>10</sup>

Het zusterlijke gemeenschapsleven plaatst ons naast elkaar, dichtbij de ander, waarbij God het centrum inneemt. De gemeenschap is dynamisch, concreet, in constante herschepping en viering; zij nodigt ons uit tot geven, tot bewonderen, tot respect, en verzaakt zichzelf tot aan het punt van verdwijning. Het zusterlijke leven stimuleert de ontwikkeling van de persoonlijke gaven, en genereert een reële en positieve aansporing ten aanzien van de breekbaarste en zwakste zusters, omdat we in hen de breekbaarheid en de zwakte zien van Jezus.

De brief “verkondiging” roept in herinnering, dat de vruchtbaarheid van het apostolisch leven afhangt van de kwaliteit van de gemeenschapsrelaties: “*Het broederlijk leven in de gemeenschap, dat wordt geleefd in eenvoud en vreugde, is de primaire en fundamentele basisstructuur voor de evangelisatie*”.<sup>11</sup> Doch het is noodzakelijk om overtuigd te zijn van haar getuigende kracht: “*Ervaar de broederlijke en zusterlijke alliantie, leef als broeders en zusters in de Heer (...). Het is een wijze van aantonen, door het eigen leven, wat het volgen van Jezus betekent, en wat het evangelische leven is, het overvloedige leven dat Jezus voor alle mensen wil. Het gemeenschapsleven is een praktische wijze van verkondiging van het evangelie, om het te loven en geloofwaardig te maken. Want het is meer dan een verkondiging; het is een praktijk die in staat is om aan te tonen, dat het evangelie al door ons wordt ervaren: dit is één van de fundamentele missies van het religieuze leven, om via de gemeenschapspraktijk aan te tonen waaruit het evangelische leven bestaat, en hoe het evangelische leven moet worden geleefd*”.<sup>12</sup>

Wij moeten onze relaties vermensenlijken, om te voelen dat we zusters zijn, vriendinnen van de Heer, waarbij het gezicht van de zusters de transparantie uitdrukt van het Aangezicht van Christus zelf. Paus Franciscus benadrukt in zijn overvloedige beschouwingen over het gewijde leven de zorg voor de gemeenschap: “*Nabijheid! Wie is de eerste naaste van een gewijde man of vrouw? De broeder of de zuster van de gemeenschap. Dat is jullie eerste naaste*”.<sup>13</sup>

Zusterlijke gemeenschappen worden gekenmerkt door het delen van de missie, omdat de kracht, de rijkdom en de getuigenis zetelt in de groep; door het scheppen van de warmte van een hart, van een welkoms- of liefdesteken, daar waar men eenvoudigweg thuis is. In

de zusterlijke relatie, zet de *empathie* zich om in handelen, in de toewijding om zorg te besteden aan de andere zuster, voor haar klaar te staan, op haar te passen. Dit betekent het naar haar kijken met zusterlijke liefde, en het delen van elkaars gevoelens, haar te troosten wanneer er tranen vloeien, en hoop geven op een nieuw leven. Paus Franciscus zei hier het volgende over: *“De broeders en de zusters, die mij werden gegeven door God, maken deel uit van mijn levensverhaal, en zijn gaven die door mij moeten worden gekoesterd”*.<sup>14</sup> De zusterlijke en broederlijke relaties zetten ons ertoe aan om banden van communie aan te gaan, zodat al het menselijke in onze harten kan weerklinken.

Het hart van deze gemeenschap is een toegewijde menselijke en spirituele relatiestructuur, die hoop draagt. Laten wij niet bang zijn om gemeenschappen te zijn, die worden gekenmerkt door menselijke kwetsbaarheid; Christus gaf immers Zijn leven uit liefde voor de mensheid: *“Onze identiteiten horen ons niet toe, maar wij zijn rentmeesters, beheerders, over wat ons geschonken is. Zij kunnen alleen vrucht dragen, wanneer wij deze tot aan ons einde opofferen, zonder dat wij hiervoor propaganda maken. Wij moeten die (onze identiteiten) vooral beschikbaar stellen aan anderen”*.<sup>15</sup>

### **Naar een universeel zusterschap**

Jezus vormde voor de Twaalf een gemeenschap. Jezus noemde zichzelf de Broeder en de Zuster van de mensheid, die verenigd was met dezelfde God; Hij vroeg gerechtigheid voor allen. Zelf bedreef Hij geen politiek, maar Hij ondervroeg wel de machtige mensen van Zijn tijd ..... Waarom zou dat vandaag ook niet zo moeten zijn?

In haar laatste brief aan de Dominicaan Pater Jean-Marie Perrin, schrijft Simone Weil: *“In onze tijd is het niet voldoende om een heilige te zijn; de heiligheid die nu van ons wordt verlangd ..... is nieuw en nooit eerder gezien (...) Daar waar een nood is, is er een verplichting”*. Vele religieuzen reizen in hun dagelijkse levens voor de noden van onze wereld; de verschillendheid heeft de zusterlijke creativiteit geopenbaard, die de Pinksterervaring opnieuw ervaart: *“Het transformeren van de wereld van mensen in een ruimte van echte broederschap”*.<sup>16</sup>

De religieuze van vandaag is de zuster van het volk; als één van hen verspreidt zij voortdurend Christus' genezing van wonden en ziektes, geeft zij aan mensen kracht, bemiddelt zij in conflicten met de kunst van de verzoening; zij genereert leven, zoals Jezus dat deed, die geen gevangenen of slaven wenste, maar een vrije mensheid, die op eigen benen kon staan. Elías López roept ons op: *“om in de wonden van de wereld te springen om een helende zelf te kunnen worden”*.<sup>17</sup> De wonden doen pijn, en soms vraagt de lange tijd, die nodig is om ze te genezen, veel opoffering en pijn. Wanneer wij niet het lijden van de wereld omarmen, zullen wij geen getuigen zijn van de verlossing. Het religieuze leven in de periferieën manifesteert een universeel zusterschap, waarin wij allemaal kinderen zijn van God, waar niemand wordt uitgesloten, en waar het enige privilege van Jezus' zuster en broeder de dienstbaarheid is: *het wassen van de voeten van de uitgestorvenen, en het dragen van het kruis van onze geschiedenis*.

Het religieuze leven is een charisma dat samenwerkt met de universele solidariteit; indien wij vrouwen en mannen van de Geest zijn, dan is de toewijding hieraan voor ons een prioriteit in een verstrooide wereld. De zusterlijke gemeenschap is het eerste zaadje van de universele gemeenschap: *“Het leven in communie wordt een teken voor de wereld en een invullende kracht, die mensen leidt naar het geloof in Christus. Op die manier, leidt communie tot missie, en wordt het zelf een missie”*.<sup>18</sup> De gemeenschap is een school voor

zusterschap en broederschap: *“Via het broederlijke leven leert men om anderen te accepteren als een gave van God, waarbij men hun positieve trekken accepteert, samen met hun verschillen en beperkingen. Door het broederlijke, leert men de gaven te delen, die zijn ontvangen om alles op te bouwen”*.<sup>19</sup>

Het religieuze leven is een wijze om dit zusterschap rond de wereld te ervaren, omdat de congregaties vandaag zijn verspreid over de verst verwijderde en meest onverwachte plaatsen. Het vrouwelijke apostolische religieuze leven, dat één van de grootste vrouwencollectieven op de planeet vertegenwoordigt, is ertoe geroepen om het globaal zusterschap, dat is geworteld in de Liefde van Christus, uit te breiden; zij noemt de anderen broeders en zusters. We leven volgens een universele formule, wanneer wij ervan overtuigd zijn, dat we allemaal deel uitmaken van hetzelfde universum, dat God nog steeds schept.

### **Nieuwe vormen van missie: het scheppen van allianties**

Het bewustzijn deel uit te maken van dezelfde schepping en van de mensheid als geheel, is de eerste stap naar het aangaan van en de deelname aan een gemeenschappelijk project. In dit derde millennium, is het opbouwen van netwerken om samen te werken en deel te nemen aan initiatieven die bijdragen tot het algemeen welzijn en de gerechtigheid, zeker geen trend of modeverschijnsel; het is eerder het resultaat van een nieuwe wijze van relatieopbouw, die door de nieuwe technieken en de massamedia is bevorderd, en die ons plaatst op een globaal niveau. De bepalend vraag is, wat die netwerken met elkaar verenigt: is dat een solidaire menselijkheid, die het leed van anderen aanvoelt, of een zorgzame menselijkheid, die de gekruisigde Christus voelt in het leed van anderen?

Het netwerk van het religieuze leven is geworteld in de werkelijkheid van dat ene hart van Jezus, waaraan niets menselijks vreemd is. Het universele zusterschap en de universele broederschap gaan binnen in het mysterie van de vleeswording, dat wil zeggen in een vrouw die haar Zoon, die onze oudste Broeder is, weggeeft. Jezus leert ons lief te hebben als broeders en zusters, zodat we één menselijke familie mogen vormen. De netwerken in het religieuze leven zijn solide, omdat zij zijn geweven en worden bewogen door onvoorwaardelijke en opofferende liefde. Netwerken maken het mogelijk om onze krachten met elkaar te verenigen, en de werking van onze hulpbronnen te verbeteren (zowel de materiële als de persoonlijke hulpbronnen). Maar de eenheid van deze netwerken, wat getuigt van persoonlijke en gemeenschappelijke toewijding, is belangrijker dan de voordelen ervan en het bereiken van onze doelstellingen. In de hedendaagse tijd zijn de netwerken universeel geworden, en is hun organisatie complex. De massamedia hebben de netwerken van solidariteit en de onderlinge relaties daartussen bevorderd en gepromoot; het is nu onze verantwoordelijkheid om deze om te vormen tot kanalen van menselijkheid, waardoor de Blijde Boodschap circuleert. Deze onderlinge verbondenheid verbreedt en verrijkt onze kijk op de wereld, versterkt de banden voor het gewone handelen, en verschaft een gevoel van toebehoren en van medeverantwoordelijkheid.

Netwerken zijn de getuigen van eenheid in een zeer verdeelde en gefragmenteerde wereld. De kracht van onze netwerken vindt men terug in het verbond wat is gesloten: de communie van charisma's, die ons niet probeert te verenigen, maar vooral streeft naar onderlinge deling, uitwisseling en herschepping. De missie is gedeeld, wanneer het leven wordt gedeeld. Het intercongregationale model heeft aan terrein gewonnen. De gemeenschappelijke missie, die het handelen te boven gaat, impliceert wederkerige

relaties en de erkenning dat wij een gave zijn van onderlinge wederkerigheid. Niemand kan zich het charisma van het gewijde leven toeëigenen, maar het “universaliteitsinstinct” moet worden gepromoot.<sup>20</sup>

### Het gebed om voorspraak

Wanneer de Geest binnentreedt, dan is alles mogelijk, want dit is simpelweg verrassend. De biddende gemeenschap bereidt ons erop voor om Gods aanwezigheid in mensen te zien, om te kijken met de ogen van Gods Liefde; de communie verandert onze wijze van kijken naar onze zusters en broeders. Henri J.M. Nouwen wijst erop, dat eenzaamheid ons beschikbaar stelt voor God; we maken onszelf daardoor leeg voor God, en we openen ons tegelijkertijd voor anderen; via ons “raakt” God dan de wereld: *“Een grote ruimte opent zich, waarin wij alle mensen van de wereld kunnen verwelkomen (...). In de echte eenzaamheid, is er onbeperkt plaats voor anderen (...). In de eenzaamheid zijn wij zo absoluut arm, dat wij solidair kunnen worden met alle menselijke wezens, en ons hart een ontmoetingsplaats kan zijn, niet alleen met God, maar door Hem, met alle mensen”*.<sup>21</sup>

Metz verwijst naar de *“historische solidariteit van het gebed (...). Zij die bidden, maken deel uit van een groot netwerk van historische solidariteit”*;<sup>22</sup> je kunt niet bidden met je rug naar hen die lijden; je moet voor hen en met hen bidden.

De zusterlijke en broederlijke communie is een *theologische ruimte*, waar de mystieke aanwezigheid van de Verrezen Heer wordt ervaren. Om de logica van de Liefde van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest binnen te treden, moet men elkaar liefhebben, waarbij deze liefde ‘afstand doen’ betekent, vanuit die liefde zelf, in een circulaire beweging tussen de drie Personen. Vanuit dit perspectief bezien, contempleert de religieuze gemeenschap de Liefde van God die zij is geroepen te weerspiegelen. Mensen die zo verschillend zijn, kunnen niet op een stabiele wijze samenleven, indien niet eenieder van hen is verenigd met de Heer.

In het centrum van de communie, staat het sacrament van de Eucharistie. Voordat Hij in communie trad met de mensheid, vertrouwde Jezus deze toe aan Zijn leerlingen, door te zeggen *“Doet dit tot een gedachtenis aan Mij”*. Hij vertrouwde deze ook aan ons toe. Wat is dan deze “taak”? Om het gebroken brood te geven, het met elkaar te delen, en ons toe te wijden; ook vandaag is dit nog een profetisch teken, de anticipatie van de Liefde in Christus. Het gewijde leven actualiseert de zelfgave op het kruis van Jezus, die ons liefhad tot het uiterste toe. In de Eucharistie worden wij één met Christus, in liefde met Hem; wij worden één met de allerarmsten en met de mensen in nood – met het menselijk drama – in onze van liefde in Christus.

### Naar een nieuwe mensheid

Om het universele zusterschap en de universele broederschap op te bouwen, moeten wij grenzen oversteken, en misschien gaan verblijven op gevaarlijke grond; vele zusters doen dit. De grens is geen limiet, maar een overgangspunt naar het leven met de allerarmsten. Charitas is geen optie, geen keuze. In onze gesecculariseerde maatschappij kan het religieuze leven geloofwaardig zijn, wanneer haar projecten menselijk zijn en vermenselijken. Zijn zusters slechts een druppel in de oceaan? Ja, natuurlijk, zij zijn in weinigen en over het algemeen anoniem, maar door contact, door osmose, wordt het goede verspreid. Hun stem moet worden gehoord met de sereniteit en standvastigheid, die typisch is voor vrouwen. Hun aanwezigheid van onderaf brengt hen dicht bij de ware

wereld. Het scheppen van banden betekent: “aanbieden van leven”, vorming, uitspreken, waardigheid, overstijgen van marginalisering, zodat men deel wordt van de maatschappij met een eigen stem. De zusters moeten ervoor kiezen om een profetische minderheid te zijn, zij moeten zich herplaatsen en zich op moedige wijze – in sommige gevallen tot aan het martelaarschap – toewijden aan de mensheid, en aldus een teken zijn van de Geest, die kracht inspireert.

De drieëne communie is een communie van liefde tot aan het punt van de *kenosis*. Waar is de *kenosis* van het religieuze leven? De afdaling, de weg naar de allerarmsten, de persoonlijke en gemeenschappelijke exodus naar het beloofde land, is de enige weg van redding. Het religieuze leven impliceert sterven. Wanneer wij de geschiedenis van onze stichters en stichteressen onderzoeken, dan zien wij mannen en vrouwen die tegen de keer ingingen, mensen die in de toekomst keken, en die moedige besluiten namen. Dit kan *missionaire verbeelding* worden genoemd, het aandachtig luisteren naar de Geest, en ‘buiten de dagelijkse gebeurtenissen treden’, waardoor Gods blik op de wereld wordt aangevoeld, waarbij wordt gekozen voor een ander waardesysteem, en voor een nieuwe houding ten aanzien van het leven: *“De dialoog is een machtig instrument om broeders en zusters van elkaar te worden, en misschien ook vrienden, afgezien van de verschillen en de vele problemen van het dagelijks leven. Indien het zich openstelt voor de dialoog, wordt het religieuze leven een weg van vriendschap die, beter dan woorden, vertelt wie de God is die wij aanbidden”*.<sup>23</sup>

Discipelen zijn, betekent een leven in communie met Christus, door elkaar rekenschap te vragen als zusters en broeders, opdat niemand verloren zal gaan. Vandaag volgt de missie geen spectaculaire en zelfs geen minder populaire wegen; de missie plaatst ons aan de zijlijn, omdat ook Jezus zich aan de rand bevond; alleen daar wordt de missie vruchtbaar; maar het is niet makkelijk om dit te accepteren, en vaak ook niet comfortabel. Het religieuze leven, dat is gelokaliseerd aan de wegranden, daar waar liefde en genade het meest urgent zijn omdat juist daar het leven wordt bedreigd, is profetisch.

## Conclusie

Christus heeft een volk van zusters en broeders geschapen. Jezus vertelt ons: “gij zijt allen broeders” (Mt. 23, 8). Wij zijn – als vrouwen – geroepen om de vreugde van de gezamenlijke weg tot uitdrukking te brengen, als zusters met onze zusters en broeders: om Gods liefde aan de wereld te geven, en de wereld aan God. Het religieuze leven wordt ertoe geroepen om dichtbij de anderen te staan, om hen lief te hebben, om hen te begrijpen, en om hun lijden te verlichten; om de plaats te zijn waar God wordt ervaren en geopenbaard aan de wereld van vandaag. Vreugde komt voort uit ontmoeting en communie; het is niet voldoende om de weg te wijzen, jullie moeten de weg volgen met de anderen en, geleid door de Geest, een zaad van hoop voor hen zijn.

Het vrouwelijke religieuze leven is ertoe geroepen om haar “originaliteit” te manifesteren door haar woorden en gebaren, haar zachtmoedigheid, eenvoud, delicaatheid, zorg, aandacht, vriendelijkheid, en nabijheid. In een vrouwenhart, wordt de passie van de liefde ook uitgedrukt door tranen van pijn ten overstaan van ongerechtigheid, geweld en lijden.

Gods liefde is onuitputtelijk. Laten wij ons herinneren aan de wonderbare spijziging, de vermenigvuldiging van brood en vis. Het is onze taak, zoals een algemene overste zei, om “bij te dragen met onze broden en met onze vissen” – De Heer doet dan de rest. Is dit niet wat de Geest van ons vraagt? Wij zijn geroepen om zusters te zijn, en dat is alles; het

is een mysterie van de persoon, die gefascineerd wordt door Christus. Bij de professie, vertrouwen wij ons toe aan onze oudere zusters in het geloof; zusters te zijn, is de vrucht van de mateloze liefde die banden schept, waardoor wij elkaar aanvullen, en dit brengt in de gemeenschap een prikkeling teweeg, waardoor wij onze gaven, ons leven, onze gebeden met elkaar delen, uit liefde voor de wereld! Zusterlijke communie is een eschatologisch teken van de familie Gods, die opnieuw verzoend en verenigd is.

De tijd is rijp om deze genereuze vormen van zusterschap ook op afstand te scheppen en te vermenigvuldigen. De wereld is ons zeer nabij gekomen: zieke zusters en broeders, gevangenen, uitgestoten, armen en vernederden ... uit de hele wereld maken deel uit van ons gebed om voorspraak. Gebed en missie komen samen in actieprojecten op lokaal en globaal niveau. Gedurende onze dagen zijn extensieve netwerken tot stand gekomen op het gebied van mensenhandel, immigratie, kindermisbruik, daklozen en prostitutie ..... We beschikken over middelen, hulpbronnen en beroepsspecialisten om de pijn van vele mensen te verlichten, en getuigenis uit te dragen van Christus, die is gekomen om hen te bevrijden van slavernij en vernedering. Het religieuze leven heeft besloten om zich te organiseren op een nieuwe, flexibele, inclusieve en creatieve wijze, dat andere apostolaten bevordert. Toenemende aantallen religieuzen laten hun stem horen in internationale instituties voor de verdediging van de rechten en de waardigheid van de menselijke persoon. Vanuit deze platformen wordt hun oproep ook geloofwaardig en een profetisch teken van het Koninkrijk.

Terwijl wij ons gezamenlijk op weg begeven, in gemeenschap, met andere zusters en broeders, met andere instituties, met lekenmensen ..... zijn wij religieus leven in zusterlijke communie, en de wereld is ons thuis; we hebben diepe wortels, die ons identiteit verlenen, maar geen vast thuisland, omdat we op weg zijn naar ons laatste tehuis. Het is voor ons urgent om ontmoetingen te hebben, om daarmee zichtbaar te worden, niet als protagonisten of om onszelf op die wijze te onderscheiden, zonder helden of martelaren te willen zijn, maar zoals Jezus dat ons vertelde: "Aan hun vruchten dus zult ge ze kennen" (Mt. 7, 20). Het komen om aanwezig te zijn, het erop uitgaan in de straten en op de pleinen, betekent dat men zich beschikbaar wil stellen aan anderen, en dat men betrokken wil zijn bij de menselijke ellende; het gevoelig en eenvoudig willen zijn, het huilen met en voor de wereld, zal onze stenen harten omvormen tot nederige en menselijke harten van vlees. Alleen onze menselijkheid brengt ons nader tot menselijkheid. Jezus van Nazaret werd een mens, en dit mens-zijn kostte Hem de dood op het kruis. Het volgen van Jezus betekent het volgen van een mens, die geen gemakkelijk leven had. Maar het is mogelijk Hem te volgen, omdat onze kracht voortkomt uit de Geest van de Heer.

De droom van het religieuze leven is een zusterlijk universum. Haar missie bevindt zich daar waar Christus is gekruisigd, in onze lijdende zusters en broeders. Vandaag is het apostolische vrouwelijke religieuze leven de draagster van de Blijde Boodschap. De vruchten van de Geest begint men nu te zien: hoop en vreugde worden gevoeld in de wijze waarop het aanwezig is in de wereld en bij het scheppen van communie.

Het religieuze leven gelooft in de God van het Verbond met de menselijke familie; het maakt deel uit van de mensheid, en heeft haar broeders en zusters lief. Paus Franciscus roept ons op om het beste van de mensheid te "redden": "*God schiep de mens om één familie te zijn; wanneer één van onze broeders en zusters lijdt, worden wij allen daardoor beïnvloed*".<sup>24</sup> De missie komt van God, die ons blijft roepen, en die heel discreet werkt via ons: *Wij laten God Zijn werk doen*.

- 1 Zie: Elizabeth Lovatt-Dolan, "Women Together in the Church," in UISG Bulletin 54 (1980) p. 11.
- 2 Mercedes NAVARRO PUERTO, "Trinidad y mujer: el problema del lenguaje," *Testimonio* 5 (1993) p. 53.
- 3 Eleonora Barbieri Masini, "Religiosas, constructoras de un futuro alternativo, caminando en nuevas solidaridades," *UISG Bulletin* 108 (1998) p. 31.
- 4 Enrica Rosanna, "El don de ser mujer. Algunas sugerencias para la reflexión en vista de la educación y de la formación de la mujer," *UISG Bulletin* 119 (2002) p. 19.
- 5 Janet Mock, "Surprised by Joy: Springs of the Great Deep Illuminating Religious Life," *LCWR Assembly*, Houston, Texas 12 August 2015: [https://lcsr.org/sites/default/files/calendar/attachments/janet\\_mock\\_csj\\_-\\_keynote\\_address\\_-\\_lcsr\\_assembly\\_-\\_august\\_12\\_2015\\_0.pdf](https://lcsr.org/sites/default/files/calendar/attachments/janet_mock_csj_-_keynote_address_-_lcsr_assembly_-_august_12_2015_0.pdf).
- 6 Pat Farrell, "Leading from the Allure of Holy Mystery: Contemplation and Transformation," *LCWR Assembly*, Atlanta, Georgia 2016: [https://lcsr.org/sites/default/files/calendar/attachments/lcsr\\_2016\\_assembly\\_keynote\\_-\\_pat\\_farrell\\_osf.pdf](https://lcsr.org/sites/default/files/calendar/attachments/lcsr_2016_assembly_keynote_-_pat_farrell_osf.pdf).
- 7 Marcela Lagarde, Conferencia: Sororidad. Fuenlabrada (Madrid) 2013: [https://www.youtube.com/watch?v=8CKCCy6R2\\_g](https://www.youtube.com/watch?v=8CKCCy6R2_g)
- 8 Felícísimo MARTÍNEZ DÍEZ, *La frontera actual de la vida religiosa. Bases y desafíos de la refundación*, San Pablo, Madrid, 2000, p. 75.
- 9 Michelina Tenace, "Col cuore di Cristo sulle strade del mondo," *Vivere in Cristo secondo la forma di vita del Vangelo* (PC 2). *Formati alla vita consacrata nel cuore della Chiesa e del mondo* (Sequela Christi 2015/02), CIVCSVA, Rome, 2015, p. 46.
- 10 Eduardo F. Pironio, "La misión profética en la Iglesia y su expresión en la vida religiosa," *UISG Bulletin* 73 (1987), p. 9.
- 11 CIVCSVA, *Proclaim* 29.
- 12 Felícísimo Martínez Díez, *¿Adónde va la vida religiosa?*, (Sígueme, 20), San Pablo, Madrid 2008, p. 98.
- 13 Francis, Address for the Extraordinary Jubilee of Mercy for Consecrated Life, Rome, 1 February 2016: [http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/february/documents/papa-francesco\\_20160201\\_giubileo-vita-consacrata.html](http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/february/documents/papa-francesco_20160201_giubileo-vita-consacrata.html).
- 14 Francis, Homily for the Feast of the Presentation of the Lord, 22<sup>nd</sup> World Day for Consecrated Life, St. Peter's Basilica, 2 February 2018: [http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2018/documents/papa-francesco\\_20180202\\_omelia-vita-consacrata.html](http://w2.vatican.va/content/francesco/en/homilies/2018/documents/papa-francesco_20180202_omelia-vita-consacrata.html).
- 15 José Cristo Rey García Paredes, "Profecía de la Vida Religiosa hoy, Una forma de vida luminosa," CONFER 2010: [http://www.dominicasanunciata.org/wp-content/uploads/2016/06/wdomi\\_pdf\\_4776-EiazIXZNP1nO0fv3.pdf](http://www.dominicasanunciata.org/wp-content/uploads/2016/06/wdomi_pdf_4776-EiazIXZNP1nO0fv3.pdf).
- 16 Salvador Martínez, "La experiencia de la de carismática de la renovación del Espíritu Santo," *Ecclesia*, nos. 1-4, vol. 27 (2013) p. 84.
- 17 Elías López, "'Religiosos-reconciliadores' dispuestos a ser 'daño colateral'. Cordero de Dios que cargas con la violencia del mundo," *in* CONFER, no. 199, vol. 52 (2013) p. 401.
- 18 CIVCSVA, *Proclaim*, 50.
- 19 CIVCSVA, *New Wine in New Wineskins*, 16.
- 20 Aquilino Bocos Merino, "Una fecunda y ordenada comunión eclesial," *Vida Religiosa* 90 (2001) p. 298.
- 21 Henri J. M. Nouwen, "Soledad y comunidad," *UISG Bulletin* 48 (1978) p. 53.
- 22 Johann Baptist Metz, *Por una mística de ojos abiertos. Cuando irrumpe la espiritualidad*, Herder, Barcelona, 2013, pp. 102-3.
- 23 Jean-Claude Lavigne, *Perché abbiamo la vita in abbondanza*, Qiqajon-Comunità di Bose, Magnano 2011, p. 364.
- 24 Francis, Speech in the Mòria Refugee Camp, Lesvos Saturday, 16 April 2016: [http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/april/documents/papa-francesco\\_20160416\\_lesvos-rifugiati.html](http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2016/april/documents/papa-francesco_20160416_lesvos-rifugiati.html).

## Van de schrijftafel van de uitvoerend secretaresse

In de laatste nummers van het UISG-Bulletin werden de lezingen van de Plenaire Bijeenkomst gepubliceerd. Deze Bijeenkomst was een groot succes, dankzij de deelname hieraan van zoveel algemene oversten. In dit verslag zullen de activiteiten van de UISG gedurende de tweede helft van 2019 worden samengevat. Het was tevens de beginperiode van de nieuwe presidente en van het nieuwe dagelijks bestuur van de UISG. Het kostte hen de nodige tijd om de missie en de invloedssfeer van de UISG goed te leren kennen. Het aantal leden van het dagelijks bestuur van de UISG is uitgebreid tot tien leden en twee plaatsvervangers, alhoewel deze twaalf leden wel allemaal de vergaderingen en de andere evenementen bijwonen. We voelen nu reeds aan, wat een verschil het maakt om deze twee extra leden in het bestuur te hebben. In 2020 wil het bestuur wereldwijd de deelname stimuleren van de gedelegeerden van de UISG aan haar vergaderingen, door het gebruik van het ons ter beschikking staande uitstekende technologische systeem, wat ons in staat stelt om vergaderingen uit te zenden, die zijn voorzien van vertalingen. Deze wonderbaarlijke hulpbron werd ook door verschillende congregaties gebruikt.

Wij zijn er erg over verheugd, dat de onvermoeibare pogingen van Zuster Gabriella Bottani, om een einde te maken aan de mensenhandel, werden erkend door de regering van de Verenigde Staten, die haar eerde als Bestrijdingsheld van "Trafficking in Persons" (TIP)(de mensenhandel), gedurende een viering in Washington in de maand juni 2019. Aan het einde van Juli reisden Zr. Gabriella en ik naar de Verenigde Naties in New York, waar het Vaticaan de fototentoonstelling "Nonnen helen harten" opende van Lisa Kristine. Dit was een gezamenlijk initiatief van de UISG en van de Vaticaanse Pauselijke Academie van Wetenschappen. Dit evenement was een groot succes; er werden foto's getoond, die het werk belichtten van katholieke zusters, gericht tegen verschillende vormen van mensenhandel over de hele wereld. Deze tentoonstelling maakte duidelijk, dat een andere wereld mogelijk is, die is voorzien van meer menselijkheid en gelijkheid, indien wij samenwerken.

Dit was een heel belangrijk jaar voor Talitha Kum. Hun tienjarig jubileum werd eind september in Rome gevierd gedurende hun eerste Internationale Bijeenkomst. Er waren 86 gedelegeerden uit 48 landen bij aanwezig, en de eindverklaring bevat duidelijke prioriteiten voor de periode 2020-2025; deze beschouwt communicatie, vorming en netwerken in Azië en Afrika als centrale aandachtsgebieden. Raadpleeg de website van Talitha Kum, om hierover en over andere gebeurtenissen te lezen, en om meer informatie te ontvangen: [www.talithakum.info](http://www.talithakum.info). De UISG nodigt zusters die tegen de mensenhandel actief zijn, uit om zich aan te sluiten bij hun locale netwerken, om aldus onze samenwerking te versterken, en daarmee tegelijkertijd ook onze efficiëntie. De kaart op de website geeft aan, waar de netwerken zijn gelokaliseerd, en wij moedigen de zusters aan om zich ook tussen congregaties bij elkaar aan te sluiten, om daarmee onze krachtsinspanningen in deze belangrijke taak verder op te bouwen.

In mei nam ik deel aan de jaarlijkse vergadering van de COREW (de Religieuzenconferentie van Engeland en Wales). De thema's van "ontmoeting" en "communie" werden voor het tweede achtereenvolgende jaar gezamenlijk onderzocht, om aldus een actieplan te ontwikkelen. In augustus nam ik deel aan de vergadering van de LCWR, die werd gehouden in Scottsdale te Arizona, en ik gaf hier een lezing over het thema "het inbeeldend leiderschap in een globale gemeenschap". De aandacht die wij gedurende verschillende bijeenkomsten moeten besteden aan globale uitdagingen, zetten ons ertoe aan om erover na te denken, hoe wij het beste kunnen antwoorden, terwijl wij leven op het raakvlak van lokale en globale contexten, van welke aard dan ook. In de maand september kreeg ik gedurende de Conrad N. Hilton Conferentie in Los Angeles de

gelegenheid een aangepaste versie van mijn LCWR-lezing te presenteren, en te spreken met de staf van deze stichting over het werk van de zusters tegen de mensenhandel. Dit gaf mij de gelegenheid om hen die achter de schermen werken, te bedanken voor hun steun aan het werk van de katholieke zusters.

Gedurende het laatste kwartaal van dit jaar, waren er vele bijeenkomsten. De nadruk van de meeste van deze bijeenkomsten lag op de bescherming van kinderen en kwetsbare volwassenen. Er waren in deze periode verschillende bijeenkomsten van de Commissie voor de Bescherming van Minderjarigen, en verschillende bijeenkomsten tussen Vaticaanse Dicasteries, waarbij de UISG en de USG gezamenlijk aanwezig waren. Beide Unies besloten gedurende hun recente bijeenkomsten om hun aandacht meer te zullen gaan richten op de bescherming van minderjarigen en kwetsbare volwassenen, en een nieuwe gezamenlijke Commissie op te zullen richten voor de Zorg voor Personen, welke zich uiteraard zal bezighouden met thema's op het gebied van de preventie en de veiligheid. Om hiermee voorwaarts te kunnen gaan, werd er een werkgroep in het leven geroepen, waarin de doelstellingen en de referentiekaders van een dergelijke commissie zullen worden bediscussieerd. De UISG heeft, met de steun van de GHR-stichting, besloten om een bureau op te zetten, dat zich zal richten op dit werk met de congregaties van vrouwelijke religieuzen. Dit bureau zal zich richten op de zorg voor personen in het algemeen, met bijzondere aandacht voor de preventie en de veiligheid. Het zal zich tevens richten op de kwestie van de weeshuizen. De Vaticaanse statistieken over het jaar 2017 identificeren 9.313 weeshuizen en 31.182 "andere instituties", naast scholen, ziekenhuizen, apotheken, klinieken, verpleeghuizen, bijzondere vormingscentra, verzorgingshuizen en huizen voor mensen met bijzondere noden, die worden gerund door de Katholieke Kerk. De bijzondere uitdaging met betrekking tot de weeshuizen is, dat het onderzoek uitwijst, dat 80% van de kinderen in weeshuizen ouders of één ouder of een ander familielid hebben, die voor hen zouden kunnen zorgen, met de steun van anderen. Er bestaat een wereldwijde beweging die nieuwe zorg- en steunmodellen heeft ontwikkeld, en als zusters zouden wij eigenlijk bij deze initiatieven het voortouw moeten nemen.

De staf van de UISG nam in de maanden oktober en november in Rome deel aan betekenisvolle evenementen. Wij werden uitgenodigd om 10 zusters te benoemen, die deelnamen aan de Synode over de Amazone. In samenwerking met CLAR, selecteerden wij zusters uit verschillende delen van het Amazonegebied, die vele verschillende kwalificaties en pastorale ervaringen aandroegen om de Synode te verrijken. Dit was voor ons een bijzonder hoogtepunt, omdat aan de vorige Synodes over de Familie en over de Jongeren slechts 3 vertegenwoordigers van de UISG deelnamen. Alle zusters die aan de Synode deelnamen, werden voor de opening door de UISG uitgenodigd, en velen van hen werden geïnterviewd gedurende de Synode zelf. Wij ontvingen bij de UISG vele zegeningen, omdat wij vele momenten met deze zusters en met andere deelnemers aan de Synode mochten delen, alsmede door het initiatief "De Amazone – Het Gemeenschappelijk Huis", waardoor vele evenementen en tentoonstellingen in Rome werden georganiseerd. Wij probeerden ook de leden van de UISG wereldwijd met de Synode te verbinden gedurende deze periode.

De Heiligverklaring van kardinaal John Henry Newman was natuurlijk ook een betekenisvolle gebeurtenis, omdat dit een celebrerend moment was voor de Katholieke en Anglicaanse Kerken, terwijl op die zelfde dag, 13 oktober j.l., nog vier andere mensen werden heilig verklaard, waaronder drie religieuze zusters: Zr. Marian Thresia (Congregatie van de Zusters van de Heilige Familie - India); Zr. Dulce Lopes Pontes (Missiezusters van de Onbevleete Ontvangenis, Brazilië); Zr. Giuseppina Vannini (Dochters van Zr. Camillus - Italië) en Marguerite Bays (Gewijde Maagd – Zwitserland). De verscheidenheid van hun achtergronden en hun heilige dienstbaarheid in vele verschillende contexten, doen ons denken aan Newman's woorden: "God heeft mij geschapen om Hem in iets te dienen. Hij heeft mij wat werk gegeven, waaraan ik mij moet toewijden, en wat Hij niet aan een ander

heeft gegeven. Ik heb mijn eigen missie. Ik mag dit wellicht niet in dit leven weten, maar het wordt me verteld in het volgende leven. Ik ben een schakel van een ketting, een verbindingsschakel tussen personen”. Moge eenieder van ons dit zelfde gevoel van roeping en van communie ervaren bij onze dienstbaarheid aan anderen.

Tenslotte, moesten wij in 2019 tot onze spijt afscheid nemen van twee stafleden van de UISG. Op de eerste plaats van Zuster Cecilia Bayona, OSA, die na vele jaren van toegewijde dienstbaarheid haar dienstverband bij de UISG afsloot. De laatste jaren was zij het familiale gezicht van de UISG, voor allen die ons gebouw bij de Engelenbrug bezochten; zij verwelkomde de bezoekers, en gaf antwoord op vele van hun noden. Zij was verantwoordelijk voor de archieven, en was zeer nauwkeurig bij het opzetten van de databestanden. Zij was tevens een lid van het team, dat het UISG-Bulletin onder de leden verspreidde, wat geen kleine taak is. Wij zijn Zr. Cecilia diep dankbaar voor de vele wijzen waarop zij aan de leden van de UISG dienstbaar was, en dit altijd met grote loyaliteit en toewijding.

Zr. Elisabeth Flick, SA, heeft ook haar jaren van dienstbaarheid bij de UISG afgesloten. Zij was de onverschrokken pionier van het Migrantenproject op het eiland Sicilië van de UISG, dat recentelijk werd uitgebreid naar Lampedusa. Het ondernemen van een intercongregationeel initiatief is altijd zeer uitdagend, maar Zuster Elisabeth was overtuigd van het belang van de getuigenis die uitgaat van dit nieuwe samenwerkingsverband binnen het religieuze leven. Zij was bovendien een onuitputtelijke bron van informatie voor vele individuele personen en congregaties. Haar onvermoeibare toewijding aan en haar liefde voor het religieuze leven, was een getuigenis voor ons allen. Wij danken haar voor haar generositeit, vriendelijkheid en wijsheid gedurende haar jaren van dienstbaarheid aan het religieuze leven bij de UISG. Wij zullen hen beiden missen.

## Ander nieuws...

### *You Tube Kanaal van de UISG*

Al sinds drie jaren biedt de UISG seminars en ontmoetingen ‘online’ aan; dit heeft ons in staat gesteld om een rijke videotheek samen te stellen met materiaal over de vorming van vrouwelijke religieuzen.

Hieronder vindt u de linkadressen met enkele lijsten van beschikbare video’s:

<http://bit.ly/VideosSinodoAmazonia>

<http://bit.ly/SowingHopeForThePlanet>

<http://bit.ly/UISGFormation>

### *Nieuwsbrief via Whatsapp: +393499358744*

Bij gelegenheid van de Plenaire Bijeenkomst van de UISG in 2019, hebben we een nieuwsbrief via Whatsapp in het leven geroepen in 4 of 5 talen, bestemd voor een directere en onmiddellijkere communicatie met de vrouwelijke religieuzen. We zijn momenteel een nieuwsbrief via Whatsapp aan het voorbereiden voor de algemene oversten. De berichten die we versturen, betreffen vooral de vormingsevenementen, die de UISG organiseert ‘online’, maar er zullen tevens andere specifieke informatieve berichten worden verstuurd. Indien u in de nieuwsbrief via Whatsapp wilt worden opgenomen, vragen wij u aandachtig het ‘online’-inschrijfformulier in te willen vullen op het volgende linkadres: <http://bit.ly/WhatsappUISG>

### *Ontmoeting met de nieuwe oversten en algemene raadsleden*

Gedurende het laatste jaar hebben verschillende algemene kapittels plaatsgevonden van de ledencongregaties van de UISG; daarom hebben we op 11 december 2019 een ‘online’-ontmoeting georganiseerd met de nieuwe generale besturen, om hen de UISG, met haar

projecten en diensten, te presenteren. Het was een uitwisselingsmoment, en vooral een ruimte om ons gevoel van toebehoren te versterken tot het vrouwelijke religieuze leven. Indien u niet heeft kunnen deelnemen, dan kunt u het linkadres van de geregistreerde video's opvragen via emailadres: [comunicazione@uisg.org](mailto:comunicazione@uisg.org)

***Bestaat de “burnout” in het religieuze leven? Zijn wij erop voorbereid om eventuele opgelopen trauma’s in onze antwoorden aan de kant te schuiven, en te overwinnen?***

Voor het eerst hebben wij een workshop gehouden van één dag over het thema “burnout” (emotieve overspanningsverschijnselen, die samenhangen met het werk) en het positieve antwoord hierop, met een waardevolle bijdrage van Zr. Maryanne Loughry, een Religieuze van de Barmhartigheid, tevens psychologe.

Het psychologisch woordenboek definieert “burnout” als “een gezondheidsconditie van emotieve overspannenheid, die is gebonden aan het werk, en die de interesse voor het werk en voor het persoonlijk succes, en de efficiëntie, vermindert, waardoor de persoon niet meer in staat is om besluiten te nemen”.

***Het tijdschrift ‘Donne Chiesa Mondo’***

Het tijdschrift ‘Donne Chiesa Mondo’ (‘Vrouwen, Kerk, Wereld’, beschikbaar in het Italiaans, het Engels, het Frans en het Spaans) onderhoudt vanaf haar ontstaan een goede samenwerking met de UISG, omdat het zeer geïnteresseerd is in de stem van de vrouwelijke religieuzen in de wereld. Meerdere malen hebben de presidente en andere vrouwelijke religieuzen hun bijdragen gegeven aan dit tijdschrift.

Voor nadere informatie: [www.osservatoreromano.va/it/section/donne-chiesa-mondo](http://www.osservatoreromano.va/it/section/donne-chiesa-mondo)

***Benoemingen van vrouwelijke religieuzen bij de Vaticaanse dicasteries***

Zr. Patricia Murray, IBVM, uitvoerend secretaresse van de UISG, is benoemd tot consultor van de *Pauselijke Raad voor de Cultuur*, samen met twee andere vrouwelijke religieuzen: Zr. Mariella Mascitelli en Zr. Dominica Dipio.

In 2019 heeft Paus Franciscus ook andere vrouwelijke religieuzen bij de Vaticaanse dicasteries benoemd.

De *Congregatie voor de Instituten van het Gewijde Leven en de Sociëteiten van het Apostolisch Leven* (CIVCSVA) heeft zes algemene oversten als leden van deze congregatie benoemd.

Dit zijn:

- Zr. Kathleen Appler, F.d.C., algemene overste van de Dochters van de Charitas van St. Vincenzo de’ Paoli;
- Zr. Yvonne Reungoat, F.M.A., algemene overste van de Dochters van Maria, Hulp der Christenen (Salesiane van Don Bosco);
- Zr. Françoise Massy, F.M.M., algemene overste van de Zusters Franciscanessen, Missiezusters van Maria;
- Zr. Luigia Coccia, S.M.C., algemene overste van de Comboniaanse Missiezusters, Vrome Moeders van de ‘Nigrizia’ (Nigrizia=het gebied in Afrika met een zwarte bevolking);
- Zr. Simona Brambilla, M.C, algemene overste van de Missiezusters van de Goddelijke Troost;
- Zr. M. Rita Calvo Sanz, O.D.N., algemene overste van de Orde Zusters van het Gezelschap van Maria.

Het *Secretariaat van de Synode* heeft drie vrouwelijke religieuzen tot consultor benoemd voor een mandaat van drie jaar.

Dit zijn:

- Zr. Nathalie Becquart (Xavier, Frankrijk),
- Zr. Maria Luisa Berzosa (Dochter van Jezus, Spanja),
- Zr. Alessandra Smerilli (Salesiaanse, Italia)

# SECRETARIAAT VAN DE UISG

| <u><b>Naam</b></u>                      | <u><b>Rol</b></u>                               | <u><b>Email</b></u>                  | <u><b>Telefoon</b></u> |
|-----------------------------------------|-------------------------------------------------|--------------------------------------|------------------------|
| <b>Sr. Patricia Murray, ibvm</b>        | Algemene Secretaresse                           | <i>segretaria.esecutiva@uisg.org</i> | 06 684002 36           |
| <b>Rosalia Armillotta</b>               | Assistent van de<br>Algemene Secretaresse       | <i>ufficio.segreteria@uisg.org</i>   | 06 684002 38           |
| <b>Aileen Montojo</b>                   | Financieel Administrateur                       | <i>economato@uisg.org</i>            | 06 684002 12           |
| <b>Patrizia Balzerani</b>               | Assistent<br>Financieel Administrateur          | <i>assistente.economato@uisg.org</i> | 06 684002 49           |
| <b>Sr. Florence de la Villeon, rscj</b> | Internationaal Coördinator<br>Project Migranten | <i>rete.migranti@uisg.org</i>        | 06 68400.231           |
| <b>Patrizia Morgante</b>                | Eindverantwoordelijke<br>communicatie           | <i>comunicazione@uisg.org</i>        | 06 684002 34           |
| <b>Sr. Thérèse Raad, sdc</b>            | Communicatiebureau<br>(Vrijwilliger)            | <i>comunicazione@uisg.org</i>        | 0668.400.233           |
| <b>Antonietta Rauti</b>                 | Coördinator UISG-Bulletin                       | <i>bollettino@uisg.org</i>           | 06 684002 30           |
| <b>Svetlana Antonova</b>                | Technisch Assistent<br>Algemene Diensten        | <i>assis.tec@uisg.org</i>            | 0668.400.250           |
| <b>Sr. Gabriella Bottani, smc</b>       | Coördinator Talitha Kum                         | <i>coordinator@talithakum.info</i>   | 06 684002 35           |
| <b>Sr. M. Cynthia Reyes, sra</b>        | Coordinator<br>UISG Vorming Program             | <i>formators.programme@uisg.org</i>  | 0668.400.227           |
| <b>Claudia Giampietro</b>               | Assistent<br>UISG Vorming Program               | <i>formation@uisg.org</i>            | 0668.400.225           |
| <b>Angelo Spadavecchia</b>              | Grants Manager                                  | <i>gm@uisg.org</i>                   |                        |
| <b>Canon Law Council</b>                |                                                 | <i>canoniste@uisg.org</i>            |                        |
| <b>Solidarity South Sudan</b>           |                                                 | <i>solidarityssudan@gmail.com</i>    | 06 684002 23           |